

Mona Coțofan
Mihaela Doboș
Andreea Nistor
Ciprian Nistor
Ileana Popescu

ROMÂNĂ CA LA CARTE

Coștache Negruzzi
Mihai Eminescu
Dimitrie Cantemir
Ion Neculce
F. Scott Fitzgerald
Gheorghe Crăciun
Mihail Kogălniceanu
Stefan Zweig
Mihail Sadoveanu
Antim Ivireanul

Filip Florian
Dosoftei
G. Călinescu
Ion Barbu
Constantin Noica
Honoré de Balzac
Neacsu din Câmpulung
Mircea Eliade
Titu Maiorescu
Grigore Vieru

LITERATURĂ, LIMBĂ ȘI COMUNICARE

clasa a 11-a

Editura Paralela 45

Director de producție editorială: Ionuț Burcioiu

Redactare: Cătălina Soare

Corectură: Ramona Rossall

Layout & tehoredactare: Monica Bîrlodeanu, Carmen Dumitrescu

Design copertă: Mirona Pintilie

Pregătire de tipar: Marius Badea

Credite foto: Shutterstock, Pixabay, Dreamstime, Wikimedia Commons

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Româna ca la carte : literatură, limbă și comunicare : clasa a XI-a /

Mona Coțofan, Mihaela Doboș, Andreea Nistor, ... –

Pitești : Paralela 45, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-973-47-4231-8

I. Coțofan, Mona

II. Doboș, Mihaela

III. Nistor, Andreea

821.135.1.09

811.135.1

prof. Mona COȚOFAN, gradul didactic I, Colegiul Național „Vasile Alecsandri”, Iași

prof. dr. Mihaela DOBOȘ, gradul didactic I, Colegiul Național „Costache Negruzzi”, Iași

prof. dr. Andreea NISTOR, gradul didactic I, Colegiul Național „Sfântul Sava”, București

prof. dr. Ciprian NISTOR, gradul didactic I, Colegiul Național de Informatică

„Tudor Vianu”, București

prof. dr. Ileana POPESCU, gradul didactic I, Colegiul Național „Vlaicu Vodă”,

Curtea de Argeș

Cuvânt-înainte

Continuând parcursul educațional inițiat de auxiliarele pentru clasele a IX-a și a X-a, urmărind, cu precădere, dezvoltarea și exersarea a două dintre competențele-cheie stabilite la nivel european (*comunicarea în limba maternă, respectiv sensibilizarea și exprimarea culturală*) transpuse în noul **profil al absolventului de liceu**, *Româna ca la carte pentru clasa a XI-a* se constituie într-o resursă utilă, atât pentru elevi, cărora le propune un traseu de învățare atractiv și personalizat, centrat pe o puternică dimensiune interculturală, cât și pentru profesori, pentru care poate fi un ghid metodic modern, cu o perspectivă aplicată asupra conținuturilor disciplinei.

Pentru a consolida achizițiile dobândite anterior, lucrarea se articulează constructiv, fiind proiectată în acord cu cele două programe școlare de limba și literatura română pentru gimnaziu și liceu. Auxiliarul pornește de la competențele generale structurate în clasele a IX-a și a X-a, cărora li se adaugă, începând din clasa a XI-a, raportarea la epocile culturale și curentele literare – *Situarea în context a textelor studiate prin raportare la epocă sau la curente culturale/literare* –, fapt ce permite o viziune integratoare asupra fenomenului cultural, înțeles ca spațiu al (inter)cunoașterii. Cele cinci unități, care pot fi asimilate intervalelor de învățare/modulelor din structura anului școlar, reprezintă un continuum al învățării ce traversează ideologii și curente culturale, în care literatura română este pusă în contrapunct cu cea contemporană și cu deschiderile către literatura universală, asociind, în manieră comparativă, autori ce reflectă acest dialog cultural reversibil. Unitățile se structurează în funcție de anumite puncte de convergență, de la **lecturi succesive, text și context, chei de lectură, conexiuni, receptare critică**, armonizându-se într-un demers echilibrat, generator de cunoaștere și sens.

Pornind de la **Fundamentele culturii române**, trecând prin **Epoca veche și Perioada modernă**, sintetizând trăsăturile și reprezentările artistice ale **Curentelor literare din secolul al XIX-lea** și prezentând particularizări ale romanului realist din **Perioada interbelică**, auxiliarul organizează conținuturile specifice disciplinei conform domeniilor prevăzute de cele două programe școlare și orientează receptorul către lectura textului literar, redactare, comunicare orală și scrisă, dar și către dimensiunea interculturală a învățării, indispensabilă oricărui demers cognitiv eficient. Lectura și decodarea literaturii, receptarea și producerea de text, practica rațională și funcțională a limbii asociată strategiilor și tehnicilor de comunicare, exersate prin diferite activități de învățare, sunt articulări interioare ale demersului teoretic și practic pe care vi-l propunem.

Auxiliarul pentru clasa a XI-a pune în echilibru dubla condiționare a literaturii, canonică și estetică, apartenența clasică, modernă ori contemporană a autorilor, pentru a valida caracterul dinamic și emergent al fenomenului cultural, cu scopul de a forma simțul estetic și de a deprinde rafinamentul intelectual al viitorului absolvent de liceu. Texte aparținând literaturii vechi, nuvela de inspirație istorică, poemul romantic sau romanul realist, în diversele lui concretizări, completate prin studii de caz sau sinopsuri, se constituie ca secvențe viabile de istorie literară și culturală. Actul receptării artistice este configurat în funcție de anumite repere, selectate din patrimoniul universal (Honoré de Balzac, Stefan Zweig, F. Scott Fitzgerald), din cel național (Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu, G. Călinescu) și ajungând la autori contemporani din România (Cristian Fulaș, Bogdan Răileanu, Lucian Boia) și din lume (Ismail Kadare, Matteo Strukul), oferind o perspectivă integratoare asupra **canonului literar**, prin parcurgerea căruia vor fi dobândite importante abilități de viață.

Nu în ultimul rând, coerența didactică este asigurată prin evaluările propuse: **inițială, continuă** (înregistrând progresul de la sfârșitul fiecărei unități de învățare) și **finală**, proiectate în acord cu tipologia complexă a acestui demers didactic, având un dublu obiectiv. Prin arhitectura **orizontală**, este validată dezvoltarea competențelor, prin cea **verticală** fiind verificat nu doar nivelul curent de achiziții, în spiritul programelor și al reperelor metodologice actuale, ci și suportul necesar obținerii performanței, în contextul examenelor, al concursurilor și al olimpiadelor școlare. De aceea, dragi elevi, stimați părinți și distinși colegi, acest auxiliar este soluția unui an școlar pe care vi-l dorim *ca la carte!*

Autorii

CUPRINS

Cuvânt-înainte	3	Nuvela de inspirație istorică Costache Negruzzi, <i>Alexandru Lăpușneanul</i>
Evaluare inițială	5	Comunicare orală și scrisă 130 Norma literară. Aspecte evolutive. Variante literare libere
UNITATEA 1		Interculturalitate 132 Istoria la feminin Constantin Gane, <i>Trecute vieți de doamne și domnițe</i>
Fundamente ale culturii române	9	Redactare 136 Studiu de caz: <i>Rolul literaturii în perioada pașoptistă</i>
Lectură	10	Evaluare continuă 142
Mituri fondatoare Lucian Boia, <i>Istorie și mit în conștiința românească</i>		
Comunicare orală și scrisă	15	UNITATEA 4
Originile și evoluția limbii române (prezentare sintetică)		Curente literare în secolul al XIX-lea. Romantismul 147
Interculturalitate	25	Lectură 148 Un poem al visului romantic Mihai Eminescu, <i>Luceafărul</i>
Primele documente redactate în limbi romanice <i>Jurămintele de la Strasbourg, Cartea capuană, Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung</i>		Comunicare orală și scrisă 168 Figuri de stil și procedee de expresivitate. Simbolul
Redactare	31	Interculturalitate 171 Romantismul (sinopsis)
Studiu de caz: <i>Latinitate și dacism</i> Norme de redactare academică		Redactare 176 Studiu de caz: <i>Junimea și junimismul</i>
Evaluare continuă	40	Evaluare continuă 183
UNITATEA 2		UNITATEA 5
Epoca veche	45	Perioada interbelică 187
Lectură	46	Lectură 188 Relația mitului cu literatura Mihail Sadoveanu, <i>Baltagul</i>
Omul Renașterii Stefan Zweig, <i>Erasmus</i>		Comunicare orală și scrisă 206 Figuri de stil și procedee de expresivitate. Alegoria <i>Miorița</i> (baladă populară)
Comunicare orală și scrisă	50	Interculturalitate 211 Energia mitului. Restituiri simbolice în romanul contemporan Bogdan Răileanu, <i>Să nu lași moartea să te găsească</i>
Ascultarea activă. Prezentarea orală a rezultatului unor documentări		Lectură 217 Romanul ca sinteză estetică G. Călinescu, <i>Enigma Otiliei</i>
Interculturalitate	54	Comunicare orală și scrisă 244 Strategii specifice folosite în monolog și dialog
De la Evul Mediu la Renaștere. Umanismul (sinopsis)		Interculturalitate 248 Realismul (sinopsis)
Redactare	59	Redactare 252 Studiu de caz: <i>Modele epice în romanul interbelic</i>
Prezentarea de carte Matteo Strukul, <i>Michelangelo ereticul</i>		Evaluare continuă 263
Studiu de caz: <i>Formarea conștiinței istorice</i>		Evaluare finală 267
Lectură	74	
Omul Luminilor Paul Johnson, <i>Intelectualii</i>		
Comunicare orală și scrisă	78	
Neologisme împrumutate sau formate în interiorul limbii		
Interculturalitate	81	
Iluminismul. Școala Ardeleană (sinopsis)		
Redactare	89	
Jurnalul de lectură Dimitrie Cantemir, <i>Istoria ieroglifică</i>		
Studiu de caz: <i>Dimensiunea religioasă a existenței</i>		
Evaluare continuă	109	
UNITATEA 3		
Perioada modernă. Pașoptismul ...	113	
Lectură	114	
Pașoptismul. De la epocă la program cultural Mihail Kogălniceanu, <i>Introducție [la Dacia literară]</i>		

Evaluare inițială

- Citește cu atenție următoarele texte-suport, pentru a rezolva sarcinile de lucru propuse.

Textul A

Când Elena pusese ochii pe maidanul de lângă școală, Mântuleasa arăta ca o stradă dintr-un oraș mic de provincie, mărginită cum era de castani și duzi, cu casele pierdute în verdeața grădinilor întinse. Elenei îi dădea un sentiment de liniște, cum nu mai avea nicăieri în Bucureștiul în care automobile cu motoare asurzitoare începuseră să străbată în goană bulevardele. Îi plăcea s-o traverseze de la un capăt la celălalt, oprindu-se uneori la biserica mică de sub tei, în pridvorul ei decorat cu frunze de acant¹, și să privească fresca ștearsă, cu Leviathanul² care-i înghite pe păcătoși, îngerii cu două rânduri de aripi și grădina Raiului, cu arborii exotici și șarpele primordial împletindu-se în jurul Pomului Cunoașterii. Îi plăcea plimbarea asta, aerul transparent-verzui al străzii umbrite de castani înalți, duzi și tei care aproape-și uneau coroanele pe deasupra ei, dându-i impresia că se mișca printr-un uriaș acvariu, un tunel de vegetație și petice de lumină tremurătoare. Era un aer vechi, un miros rămas acolo din alt timp. Ca și cum strada era protejată de un imens ecran de sticlă care conservase acolo mirosurile din secolele trecute. Înaintând prin aerul apos, vara Elena se gândea că de fapt nu știau nimic despre orașul în care trăiau, în afara unei istorii învățate la școală și a câtorva povești care circulau printre locuitori. Dar despre adevărata lui istorie nu știau nimic, Bucureștiul avea memoria scurtă, nu înregistra decât anumite figuri și întâmplări, nu pe cele mai însemnate, nici pe cele mai interesante, cel mult mici anecdote și uneori nume pe care nimeni nu mai știa să le asocieze unor fețe.

Chiar lângă biserică era un maidan pe care încă se aruncau gunoaiile și buruienile creșteau înalte ca pe câmp, întărindu-i impresia că strada creștea cumva anapoda, înăuntrul orașului și totuși în afara lui, prelungindu-se și într-un alt timp, despre care Elenei i se părea că nu se mai știe mare lucru, și într-un alt oraș, altul decât Bucureștiul pe care-l putea vedea oricine. Unul în care cu siguranță războiul nu putea ajunge, pentru că pur și simplu nu era acolo. În capătul dinspre cartierul evreiesc, când ieșea în Calea Călărășilor, tresărea uneori uimită de zgomotul tramvaiului care își hurduca îngrozitor călătorii sau de strigătele vânzătorilor ambulănți. Acolo, în colț, era un chioșc de ziare, proprietarul avea doi copii mici care se jucau mereu la umbra unui oțetar ce părea să crească direct din asfalt. Într-o zi chemaseră un fotograf, erau toți îmbrăcați cu hainele de duminică, priveau fix în lentila aparatului, încremeniți, doar cei doi copii, pentru o secundă, se uitaseră la doamna elegantă care traversa repede bulevardul în rochia de culoarea vinetei coapte, și exact atunci se declanșase diafragma.

Elena descoperise strada demult, încercând să taie mai repede orașul ca să ajungă de la școală și de la casa socrilor ei la casa din Calea Călărăși a Mariei Deleanu, prietena ei și soția doctorului Deleanu, care îi fusese colegă la pension. Aceasta murise, dar doctorul le rămăsese prieten ei și lui Petru. Îi plăcea cursul liniștit al străzii, care însă n-o plictisea: mai multe ramificații cu nume de pictori români se desprindeau din ea și, la un moment dat, după biserică și școală făcea o curbă ușoară de unde aveai senzația că strada devine alta, alt aer, alte case, în partea dinspre cartierul armenesc. Dar ea prefera bucățița asta, cu maidanul de lângă biserică și școala cu castani înalți pe margine, pe sub care îi plăcea să se plimbe când înfloreau, în aprilie, cu buchetele lor mari, albe, ca niște sfeșnice suspendate, cu flori de ceară, sau toamna, când fructele cornoase cădeau lovindu-se cu un pocnet sec de asfalt. La fel de mult îi plăcea să treacă pe acolo în septembrie. Aerul cald, încărcat de mirosurile lunilor de vară, istoria verii care trecuse condensată acolo, nicăieri trecutul nu era mai palpabil ca aici. Îi plăcea să privească, de pe trotuarul opus, momentul când elevii ieșeau de la ore: ușile mari ale școlii se deschideau și odată cu uniformele alb-negre și glasurile ascuțite de copii năvălea și o lumină caldă, filtrată prin două rânduri de ferestre. Elenei îi plăceau clădirile cu două rânduri de ferestre, așezate paralel, în așa fel încât puteai vedea prin ele dincolo, curtea altei case, de pe o altă stradă. Soarele apunea în spatele școlii și ultimele raze treceau prin ferestrele înalte, iar școala rămânea deschisă și pustie, ca o cutie magică cu mai multe oglinzi, care multiplicau perspectiva la infinit până nu mai știai ce era adevăr și ce era iluzie.

Până venea să închidă ușile omul de serviciu sau învățătorul, rămânea să privească școala asta mică, din secolul trecut, înecată în vegetație ce creștea parcă peste noapte, deși mereu tăiată și curățată de îngrijitori, și nu știa de unde-i vine nodul cald din piept, din ce amintire uitată care începea acum să iasă la iveală, sub o formă necunoscută.

Andreea Răsuceanu, *O formă de viață necunoscută* (2018)

¹ *acant* (s.f.) – nume dat mai multor specii de plante erbacee decorative din familia acantaceelor, ale căror frunze mari, uneori spinoase, și rădăcini sunt folosite în medicină.

² *Leviathan* (s.prop.) – monstru biblic distructiv.

Textul B

O dimineață moartă, sunetele înăbușite
în covorul gros, printre mese pustii – și lumina scăzută,
în afară cenușie – dar n-a început încă ploaia –
(Să cobori din camera de hotel, undeva, lângă gară,
și să te plimbi, într-o dimineață ca asta, pe străzi
pe unde n-ai mai umblat niciodată – și lumina cenușie,
de ploaie care n-a început încă – și să se facă totul astfel
o amintire –)

O dimineață moartă, de fapt,
și amintirea e alta – a unei nopți, așezat
la masa din colț, lângă scară – (și atunci
luminile foarte scăzute – însă flacăra orbitoare

dinlăuntru – ca și cum atunci de-abia ai fi înțeles.
Și apoi, drumul pe niște străzi neguroase, foarte încet
luminate – pe unde, mult mai târziu, ai văzut-o trecând
la brațul cuiva, și întorcându-și capul pe umărul lui –
dar asta a fost mai târziu –)

Atunci numai drumul,
și în curtea îngustă, cu un singur pom, ca o stampă,
plânsul zvâcnind – și spaima că nu este nimic
adevărat.

Și-ți aduci aminte acum, în aceeași încăpere pustie,
de asta – aici e jumătatea de înțeles
a clipei cu flacăra de atunci.
Și înțelesul astfel întregit
e doar al luminii moarte de acum – cu oameni tăcuți,
pe o stradă unde ploaia nu a început, nu a început, nu a început.

Mircea Ivănescu, *Dimineața în orașul vechi*

I. TEST STANDARD

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Se acordă **10 puncte** din oficiu.
- Timpul de lucru efectiv este de **două ore**.

Subiectul I

(50 de puncte)

Scrie pe foaie, în enunțuri, răspunsul la fiecare dintre următoarele cerințe cu privire la textul A.

1. Indică sensul din text al expresiei „pur și simplu” și al cuvântului „înțelesul”. **2 puncte**
2. Menționează două surse de la care s-ar putea obține informații despre orașul București, la care se face referire în textul dat. **4 puncte**
3. Precizează două particularități ale străzii Mântuleasa, așa cum este aceasta descrisă, din perspectiva Elenei, în primul paragraf al textului. **6 puncte**
4. Explică împrejurările în care Elena a descoperit strada Mântuleasa. **6 puncte**
5. Prezintă, în 30–50 de cuvinte, rolul simțurilor în evidențierea sentimentelor fetei. **8 puncte**
6. Comentează, în 30–50 de cuvinte, imaginea școlii, surprinsă în momentul apusului. **8 puncte**
7. Asociază fragmentul dat cu un alt text studiat la clasă sau citit de tine ca lectură suplimentară, prezentând, în 100–150 de cuvinte, un rol al tehnicii detaliului, prin referire la câte o secvență relevantă din fiecare text. **16 puncte**

Subiectul al II-lea

(10 puncte)

Prezintă, în minimum 50 de cuvinte, două modalități de generare a subiectivității în textul B.

Notă! Pentru **conținut**, vei primi **6 puncte**, iar pentru **redactare**, vei primi **4 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, răspunsul trebuie să aibă minimum 50 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

Subiectul al III-lea

(30 de puncte)

Redactează un eseu, de minimum 400 de cuvinte, în care să prezinți *particularități de construcție a unui personaj dintr-un text dramatic studiat*.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere următoarele repere:

- prezentarea statutului social, psihologic, moral al personajului ales;
- evidențierea unei trăsături a personajului ales, prin două scene/secvențe comentate;
- analiza a două elemente de compoziție și de structură, semnificative pentru construcția personajului din textul dramatic studiat (de exemplu: titlu, conflict, modalități de caracterizare, didascalii, dialog, limbaj etc.).

Notă! Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru **conținutul** eseului, vei primi **18 puncte** (câte 6 puncte pentru fiecare cerință/reper). Pentru **redactarea** eseului, vei primi **12 puncte** (existența părților componente – introducere, cuprins, încheiere – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; abilități de analiză și de argumentare – 3 puncte; utilizarea limbii literare – 2 puncte; ortografia – 2 puncte; punctuația – 2 puncte; așezarea în pagină, lizibilitatea – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 400 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

II. TEST DE APROFUNDARE

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Timpul de lucru efectiv este de **trei ore**.
- Niciun eseu/răspuns nu va fi precedat de titlu sau de motto.

Subiectul I

(30 de puncte)

Răspunde, prin enunț(uri), pe foaia de concurs, la fiecare dintre următoarele cerințe.

1. Menționează două particularități ale imaginarului poetic, identificate în textul B, pe care le vei ilustra prin câte un exemplu. **5 puncte**
2. Evidențiază, prin trei secvențe semnificative, rolul referințelor biblice prezente în textul A. **5 puncte**
3. Precizează două aspecte caracteristice descrierii, identificate în textul A și pe care le poți ilustra prin referire la textul B. **5 puncte**
4. Comentează două elemente cu efect retoric identificate în textul B, evidențiind rolul acestora în arhitectura discursului liric. **5 puncte**
5. Susține-ți opinia despre subtilitatea alternanței planurilor narative în textul A. **5 puncte**

Notă! Niciun răspuns nu va depăși 100 de cuvinte. Pentru **conținut**, vei primi **25 de puncte**, iar pentru **redactare**, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 2 puncte; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, toate răspunsurile vor respecta limita indicată.

Subiectul al II-lea

(35 de puncte)

După ce ai citit textele-suport A și B, redactează un dialog, de 150–300 de cuvinte (6–8 replici), între personajul din textul A și vocea lirică din textul B, pe tema *influenței momentelor revelatorii asupra înțelegerii existenței*, valorificând indiciile din ambele fragmente oferite ca suport.

Notă! Pentru **conținut**, vei primi **30 de puncte**, iar pentru **redactare**, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte și a numărului minim de replici – 1 punct).

Subiectul al III-lea

(35 de puncte)

Scrive un eseu, de 400–600 de cuvinte, despre *modalitățile de intimizare a spațiului*, pornind de la cele două fragmente citate și valorificând experiența ta culturală. În elaborarea eseului, vei respecta structura textului de tip argumentativ: *ipoteza*, constând în *formularea tezei/a punctului de vedere* cu privire la temă, *argumentația* (cu trei argumente/raționamente logice/exemple concrete etc.) și *concluzia/sinteza*.

Notă! Pentru **conținutul** eseului, vei primi **30 de puncte**, iar pentru **redactare**, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte – 1 punct).

Punctajul pentru redactare se acordă numai dacă eseu are minimum 400 de cuvinte. Inserarea de citate critice necomentate sau nerelevante pentru tema dată atrage după sine neacordarea punctajului maxim.

Fundamente ale culturii române

Lectură

Mituri fondatoare

Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*

Comunicare orală și scrisă

Originile și evoluția limbii române (prezentare sintetică)

Interculturalitate

Primele documente redactate în limbi romanice: *Jurămintele de la Strasbourg*, *Cartea capuană*, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*

Redactare

Studiu de caz: *Latinitate și dacism*
Norme de redactare academică

Eugène Constant, *Forul imperial roman, având în centru Columna lui Traian*, reproducere din epocă (1848–1852), Metropolitan Museum of Art

„Originea românilor, la fel ca a altor popoare europene, corespunde unui proces complex de fuziune și de decantare etnoculturală și lingvistică, antrenând atât evenimente reale, cât și proiecții legendare asupra începuturilor proprii. Produsă pe un spațiu amplu care include, practic, întreaga arie a romanității răsăritene, evoluția ce a condus la latinizarea lingvistică și civilizaționistă a locuitorilor Europei sud-estice și de est pe întreg spațiul în care a funcționat Imperiul Roman în Antichitate a asigurat albia unei identități lingvistice latinofone care a rămas fundamentală și în secolele dominațiilor postromane, fie ele slave, germane ori turanice. [...]” (Sorin Mitu, coord., *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. III, *Imaginar istoric*)

Romanitatea limbii și a poporului român au reprezentat, de-a lungul secolelor, o preocupare constantă, începând cu istoriografia medievală (prin cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin sau erudita *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir), continuând cu interesul Școlii Ardelene pentru etimologia latinizantă.

Atestată de izvoarele narrative ale Antichității (prin Herodot, Strabon, Iordanes, Dio Cassius) componenta autohtonă (geto-dacă) se fixează în mentalul colectiv odată cu imaginarul de tip romantic și prin contribuția lui M. Kogălniceanu, B.P. Hasdeu sau M. Eminescu, mărturiile arheologice fiind revelate prin cercetările lui Gr. Tocilescu sau Vasile Pârvan.

Confiscată de naționalismul comunist, prin curentul **protocronist**, problema originilor a fost repusă în discuție de istorici ca Adolf Ambruster sau Lucian Boia și lingviști ca Alexandru Rosetti sau Marius Sala.

Dicționar cultural

Columna lui Traian este unul dintre cele mai impresionante monumente ale Antichității romane, fiind ridicată la Roma după planurile arhitectului Apolodor din Damasc și inaugurată la 12 mai 113 d.H. Este o coloană de marmură albă, înaltă de 39 de metri, cu un diametru de aproape 4 metri, decorată cu basoreliefuli care descriu în peste o sută de secvențe și 2500 de personaje cele două războaie (101–102; 105–106), în urma cărora Dacia devine provincie romană. O copie la scară naturală se află expusă la Muzeul Național de Istorie a României, fiind executată între anii 1934–1940.

Mituri fondatoare

Lucian BOIA (n. 1944), profesor universitar și cercetător, specializat în istoria ideilor și a imaginarului. Lucrările sale acoperă o problemă extrem de vastă, de la studiile teoretice la istoria mentalităților și investigarea mitologiilor generate de regimuri politice ca democrația sau totalitarismul (*Două secole de mitologie națională*, *Mitologia științifică a comunismului*, *Mitul democrației*). Contribuțiile sale se observă și în materie de istorie a Occidentului (*Occidentul. O interpretare istorică, Franța, hegemonie sau declin, Tragedia Germaniei 1914–1945*). Lucrarea care l-a consacrat și care a rămas un punct de referință în literatura de specialitate, dincolo de inerențele controversate, este *Istorie și mit în conștiința românească* (1997).

Discuție inițială

1. Precizează trei mituri pe care le consideri reprezentative pentru cultura națională sau universală.
2. În anul 2006, Televiziunea Română a realizat, sub forma unei campanii publice, o emisiune de identificare a celor mai „mari români” din toate timpurile. Consultă cele 100 de nume propuse și alege-l pe cel care crezi că ilustrează cel mai bine cultura și civilizația românească.
3. Asociază fiecare dintre popoarele europene de mai jos cu cea componentă etnică dominantă din care se revendică.

A. Popor

- a) albanez
- b) ceh
- c) englez
- d) francez
- e) german
- f) italian
- g) român
- h) spaniol

B. Componentă etnică

- 1. etrusci
- 2. celți
- 3. traci
- 4. iberi
- 5. iliri
- 6. gali
- 7. germanici
- 8. slavi

Lecturi succesive

Istorie și mit în conștiința românească

de Lucian Boia

Câteva principii

După trecerea în revistă a etapelor pe care le-a parcurs ideologia istorică românească, vom analiza succesiv componentele fundamentale ale acesteia, marile configurații mitice în jurul cărora s-a cristalizat și a evoluat conștiința națională.

Este firesc să începem cu începuturile, nu atât pentru a respecta un criteriu cronologic, cât, mai ales, datorită semnificației excepționale pe care o prezintă *miturile fondatoare*. Orice comunitate, de la trib până la națiunea modernă, se legitimează prin recursul la origini. În toate timpurile și în toate culturile, acestea sunt puternic valorizate și fără încetare rememorate și comemorate. Nimic nu este mai actual, mai ideologizat decât un început. Miturile fondatoare condensează conștiința însăși a comunității.

Originile nu se impun de la sine, ca un fapt obiectiv. Putem, dacă vrem, să apelăm la fel de bine la fondarea Romei sau la cultura Cucuteni, la geții lui Herodot sau la Traian, la primele unelte din **silex** sau la **descălecatul** lui Negru Vodă, la Burebista sau la Cuza. Este, în toate cazurile, o alegere, iar alegerea se face nu în funcție de vreun reper științific obiectiv, ci pornind de la fondul ideologic și de la proiectele prezente ale comunității. De remarcat și faptul că miturile fondatoare tind să se multiplice înălțându-se; fundația

Peter Paul Rubens, *Romulus și Remus* (1616), ulei pe pânză, Pinacoteca Capitolină, Roma

dintâi trebuie reînnoită, consolidată fără încetare, ceea ce dă naștere la noi și noi momente fondatoare, în fapt memorii ale fundației originare, verigi de legătură dintre aceasta și prezent. [...]

Miturile fondatoare ale principatelor române, înscrise în **cronici**: descălecatul lui Negru Vodă în Țara Românească și dublul descălecat al lui Dragoș și Bogdan în Moldova se încadrează perfect în tipologia tradițională. În aceeași vreme francezii și englezii își valorizau originile prin peregrinări inventate, aducându-și eroii fondatori, pe Francus și pe Brutus, din îndepărtata cetate a Troiei.

Miturile fondatoare moderne valorizează dimpotrivă originile autohtone, în acord cu faza „științifică”, naționalistă și democratică a discursului istoric. Fundația încetează de a mai fi percepută ca o ruptură și ca act datorat unui erou excepțional; ea se inserează în dezvoltarea organică a unei comunități sau civilizații. *Rădăcinile* devin mai semnificative decât noblețea originii: translație pe care o vom putea urmări în conștiința istorică românească. [...]

Vremea romanilor

Epoca modernă debutează sub semnul *mitului fondator* roman. Acesta se așază la baza fundației, descălecatul țărilor române înscriindu-se ca o fază ulterioară, reluare a creației dintâi a „descălecatului” lui Traian. Ni se pare iluzorie tentativa unor cercetători de a raporta acest mit la o neîntreruptă conștiință romană pe care ar fi păstrat-o societatea românească. De ce nu s-ar fi păstrat atunci și o conștiință dacică? În fapt, nu de conștiință populară poate fi vorba în cazul invocării unor origini îndepărtate, ci de combinații intelectuale cu sens bine determinat, ideologic și politic. Indiferent de originea lor latină, românii evoluează până spre 1600 într-un mediu cultural predominant slavon. Curiozitatea lor istorică nu mergea mai adânc de întemeierea statelor românești. Occidentalii au remarcat cei dintâi raportul dintre români și romani, pentru simplul motiv că știind latinește puteau sesiza apropierea dintre limba română și latină și aveau acces la textele istorice referitoare la cucerirea și colonizarea Daciei.

În istoriografia românească Grigore Ureche este primul care spre mijlocul secolului al XVII-lea consemnează originea românilor de la „**Râm**”. Câteva decenii mai târziu, Miron Costin avea să compună prima „monografie” despre obârșia romană a poporului său, sub titlul *De neamul moldovenilor*. Ambii cronicari studiaseră în Polonia și cunoșteau limba latină, utilizând în consecință izvoare și lucrări scrise în latinește. Cert este că nimic din ce argumentează ei cu privire la originea romană nu poate fi raportat la vreun izvor autohton anterior. Acum, în secolul al XVII-lea, istoriografia românească iese din faza slavonă, și nu numai prin faptul, desigur esențial, al redactării cronicilor în română, ci și prin deplasarea reperelor culturale și istorice. Punctul de plecare devine Roma, cucerirea și colonizarea romană a Daciei. Principiul „intervenției exterioare” continuă să funcționeze chiar cu forță sporită. Originea romană marchează puternic individualitatea țărilor române, le

Text și context

Etnogeneza românească este un proces foarte complex, circumscris etnogenezei popoarelor europene. Acest proces de durată s-a constituit într-o **dublă sinteză**, prin romanizarea populației autohtone (tracii) și asimilarea populațiilor migratoare (huni, vizigoți, slavi etc.). Geto-dacii s-au desprins din ramura de nord a **tracilor** (un conglomerat etnic, de origine indo-europeană) în Hallstadtul mijlociu. În izvoarele narative grecești (Herodot, Strabon) sunt numiți **geți**, iar în cele romane (Iordanes, Dio Cassius) **daci** (posibil din frigiană < *daos*, „lup”). După Herodot, geto-dacii sunt „cei mai viteji și mai drepți dintre traci”. La sfârșitul mileniului I î.H., triburile geto-dace sunt unificate de regele Burebista (82–44 î.H.) într-o monarhie militară cu centrul în Munții Orăștiei, la **Sarmizegetusa**. **Civilizația superioară** este reprezentată de Imperiul Roman, maxima expansiune teritorială având loc în timpul împăratului Traian (98–117 d.H.). În urma a două războaie (101–102, 105–106 d.H.), Dacia este transformată în provincie imperială romană (*Dacia Felix*), stăpânirea teritoriului romanizat luând sfârșit în urma Retragerii aureliene (273–275 d.H.).

„**Romanizarea** poate fi definită drept un proces istoric complex și foarte motivat, marcat prin schimbări în cultura materială și spirituală, prin asimilare lingvistică și prin transformare a mentalității populațiilor cucerite într-una de tip roman. Dubla natură a acestui proces [...] implică un proces natural de aculturație, de «autoromanizare» care a avut drept consecință preluarea graduală a elementelor civilizației romane (bunuri de ordin material, obiceiuri, credințe religioase și, nu în ultimul rând, limba latină) și instaurarea unei *forma mentis* [...] **Romanizarea lingvistică** a fost un proces lent și ireversibil, extins pe durata mai multor generații, de părăsire treptată a limbii autohtone și de înlocuire a acesteia cu limba latină.” (acad. Marius Sala, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I, 2018)

U1. Fundamente ale culturii române

Note lexicale

silex (s.n.) – rocă silicioasă foarte dură, de culoare cenușie, gălbui sau brună, folosită la fabricarea uneltelor.

descălecat (s.n.) – termen prin care tradiția istorică desemnează întemeierea unui stat medieval românesc.

cronică (s.f.) – lucrare cu caracter istoric, întâlnită mai ales în Evul Mediu, care cuprinde o înregistrare cronologică a evenimentelor sociale, politice sau familiale consemnate cronologic; letopiseț, hronic.

Râm (s.f.) – denumirea sub care era cunoscută Roma (Cetatea Eternă) în perioada Evului Mediu românesc.

vareg (s.m.) – nume sub care erau cunoscuți normanzii de slavii de răsărit, de bizantini și de arabi.

Dicționar cultural

Troia a fost un oraș antic în Anatolia, excavat pentru prima dată de Heinrich Schliemann, între 1870 și 1890. Cetatea a fost asediată și, în cele din urmă, distrusă de greci în Războiul Troian, care a durat zece ani. Eroii Troiei au fost identificați de Schliemann cu micenienii din Epoca Bronzului, ceea ce plasează războiul aproximativ în anul 1200 î.H. Legendara confruntare dintre greci și troieni a fost descrisă în epopeile *Iliada*, de Homer, și *Eneida*, de Vergiliu.

Peter Paul Rubens, *Ahile ucigându-l pe Hector* (1630–1635)

conferă noblețe și prestigiu. Limba latină era limba de cultură folosită în cea mai mare parte a Europei, iar tradiția imperială romană supraviețuia, atât prin „Sfântul Imperiu”, cât și prin pretenția Rusiei de a fi considerate „a treia Romă”. [...]

Daci și romani: o sinteză dificilă

Momentul unei sinteze [mai] complete și mai nuanțate se apropia. Complexul de inferioritate care i-a promovat pe romani nu-și mai avea în aceeași măsură justificarea odată cu întemeierea României, dobândirea independenței și proclamarea Regatului. Românii puteau deveni ei înșiși. Puritatea și noblețea sângelui încetau de a mai fi argumente decisive (păstrându-și totuși o anumită pondere în arsenalul argumentelor naționale). Faptul că Dacia a fost colonizată nu numai și nici măcar, în primul rând cu locuitori ai Romei și ai Italiei, începea să fie recunoscut. Și de dramatizat. La rândul lor, dacii începeau să fie recunoscuți mai întâi de câțiva nonconformiști, apoi de istoriografia românească în ansamblu, ca element fondator al poporului român. Era în fond o îmbinare, caracteristică fazei atinse de societatea românească în evoluția ei, dintre sursele occidentale (romanii, înrudirea cu națiunile latine surori) și cele autohtone (dacii). Oricum, a accepta amestecul însemna o vindecare, cel puțin parțială, de complexe. Mersul însuși al cercetării și concepției istorice nu mai permitea ignorarea populației autohtone și nici iluzia unei colonizări strict italiene. Era greu să mai afirmi pe la 1870, cu nonșalanța lui Maior, că strămoșii românilor au venit din Italia, în timp ce dacii au fost exterminați, iar dacele ignorate de cuceritori; Maiorescu a pus punctul pe i, atrăgând atenția că un om „cu mintea sănătoasă” nu poate crede așa ceva. O interpretare mai adecvată a surselor literare, completată prin deducții lingvistice și prin investigații arheologice, deschide drumul unei treptate afirmări a dacilor.

Fenomenul, cum am văzut, se înscrie în tipologia evoluției miturilor fondatoare. Și francezii au început, încă din vremea Renașterii, să accentueze tot mai mult fondul galic (până într-ocolo încât Revoluția Franceză a putut fi schematizată ca o înfruntare dintre poporul galic și aristocrația de origine francă, cel dintâi luându-și o meritată revanșă), iar în Rusia versiunea tradițională a fondării statului prin intervenția extremă a **varegilor** a ajuns să fie combătută, în numele patriotismului rus, în favoarea slavilor autohtoni.

• Nostalgia originilor

1. În cadrul orelor de *Limbă latină și cultură romanică* din clasa a VII-a, ai studiat legenda întemeierii Romei. Relatează-o, în cel mult cinci minute, identificând un detaliu care ți-a reținut atenția.
2. Notează, în text, numele a trei conducători asociați cu ideea de mit fondator.
3. Precizează cele trei faze ale discursului istoric prin care sunt valorizate originile autohtone.

4. Numește mitul fondator sub semnul căruia debutează epoca modernă (aproximativ după 1780).
5. Consultă definiția conceptului istoric „descălecat” de la rubrica **Note lexicale**, pentru a explica în ce constă „descălecatul țărilor române” și legătura acestuia cu lumea romană.
6. Realizează o prezentare succintă a rolului pe care cei doi cronicari, Grigore Ureche și Miron Costin, l-au avut în privința afirmării romanității poporului român.
7. Explică, în 80–100 de cuvinte, de ce fuziunea (simbioza) dintre daci și romani este considerată, în viziunea istoricului Lucian Boia, o „sinteză dificilă”.

Repere teoretice

În monumentală sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941), G. Călinescu stabilește patru mituri fundamentale ale culturii române, pe care literatura le-a consolidat. Primul este **mitul etnogenezei** românești, al lui **Traian și al Dochiei**, personaje preluate de pașoptistul Gh. Asachi în balada eponimă. Cel de-al doilea este **mitul existenței pastorale** sau **mioritic**, cu ecoul cel mai larg, deoarece surprinde o atitudine umană fundamentală (moartea). Conservat în literatura populară sub forma baladei *Miorița*, mitul a fost exploatat în literatura cultă, prin romanul sadovenian *Baltagul*, care preia schema conflictuală din textul folcloric. **Mitul estetic** sau **al jertfei** pentru creație este iradiat tot de o baladă (*Monastirea Argeșului*), „încorporare a suferinței individuale în opera de artă”. De notorietate în spațiul sud-est european, mitul vorbește despre înfăptuirea unui act sacrificial, fiind prezent în literatura autohtonă sub numeroase variante dramatice (Lucian Blaga, Adrian Maniu, Marin Sorescu). Mentalitatea arhaică așază prima întâlnire a omului cu sentimentul iubirii sub semnul unei ființe fantastice, configurată într-un **mit erotic** ca cel al Zburătorului, cea dintâi atestare fiind în tratatul *Descriptio Moldaviae*, aparținând savantului moldav Dimitrie Cantemir. În literatura secolului al XIX-lea, mitul este identificat la Ion Heliade-Rădulescu (în balada fantastică *Sburătorul*), la Mihai Eminescu, în poemul *Călin [file din poveste]* sau este topit în structura alegorică a unui basm versificat, cum este *Lucașfărușul*. Așadar, fiecare dintre aceste **mituri cardinale** relevă o serie de experiențe fundamentale ale omului, în relație cu **originile, postexistența, creația sau iubirea**.

• Mituri cardinale

1. Citește capitolul *Începuturile. Literatura de Ev Mediu întârziat* din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, în care G. Călinescu descrie cele patru mituri fundamentale. Prezintă, la alegere, unul dintre acestea.
2. Selectează, de la rubrica **Repere teoretice**, un text literar care exemplifică unul dintre miturile fundamentale. Ilustrează, în 150–200 de cuvinte, relația dintre acestea.

Dicționar cultural

Tropaeum Traiani (Trofeul lui Traian) este un monument triumfal, de proporții impresionante, ridicat cel mai probabil în anul 109 d.H., ca urmare a victoriilor obținute de romani în campaniile militare contra dacilor (proiectul i-ar fi aparținut lui Apolodor din Damasc). Monumentul se compunea dintr-un tambur acoperit cu solzi din piatră, două prisme hexagonale suprapuse și trofeul propriu-zis, dedicat zeului Marte răzbunătorul, divinitatea tutelară a armatei romane. Cilindrul era placat cu 54 de metope (suprafețe netede sau decorate cu basoreliefuli) ce descriu confruntări între daci și romani, reprezentați alături de aliații lor. Deși ordinea plăcilor este controversată, istoricii admit, în general, că acestea reproduc secvențe din ambele războaie purtate de Traian contra lui Decebal. Cele mai multe piese sculptate, inclusiv cele care alcătuiesc vârful monumentului, au fost descoperite de Grigore Tocilescu, inițiatorul săpăturilor arheologice din Dobrogea, începând cu anul 1882.

Tropaeum Traiani (reconstituire), Adamclisi, jud. Constanța

U1. Fundamente ale culturii române

Jean-Auguste Dominique Ingres, *Ioana d'Arc la încoronarea lui Charles VII* (1854), Muzeul Luvru, Paris

3. ACTIVITATE ÎN PERECHE Prezențați un mit reprezentativ pentru imaginărea colectivă al unui popor european (de exemplu, mitul fecioarei din Orleans, pentru poporul francez). Veți avea în vedere:

- tipul de model uman sau comportamental promovat;
- o valoare culturală pe care o transmite mitul ales;
- o ilustrație a mitului în artele vizuale sau plastice.

Conexiuni

• **RECEPTARE CRITICĂ** Citește fragmentele următoare, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

A. „Oamenii au fost dintotdeauna creatori de mituri. Arheologii au scos la lumină morminte neanderthaliene care conțineau arme, unelte și oase ale unor animale sacrificate, toate sugerând un fel de credință într-o lume viitoare similară cu a lor. [...] Mai întâi, faptul că mitul este aproape întotdeauna înrădăcinat în experiența morții și în teama de dispariție. În al doilea rând, oasele de animale arată că înmormântarea era însoțită de un sacrificiu. De obicei, mitologia nu poate fi separată de ritualuri. Multe mituri sunt de nepătruns atunci când sunt desprinse de o dramă liturgică ce le aduce la viață și nu pot fi înțelese într-un cadru profan. [...] Mitul vorbește despre necunoscut; vorbește despre acele lucruri pentru care la început nu avem cuvinte. Așadar, mitul privește în inima unei mari tăceri. [...] Miturile au dat o formă și o înfățișare explicită unei realități pe care oamenii au intuit-o.”

Karen Armstrong, *Scurtă istorie a mitului* (2022)

B. „Mitul este o realitate culturală extrem de complexă care poate fi abordată și interpretată din perspective multiple și complementare. Întrucât mă privește, definiția care mi se pare cea mai puțin imperfectă, dat fiind că este cea mai largă, e următoarea: mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al «începuturilor». Altfel zis, mitul povestește cum, mulțumită isprăvilor ființelor supranaturale, o realitate s-a născut, fie că e vorba de o realitate totală, Cosmosul, sau numai de un fragment [...]. E așadar povestea unei «faceri»: ni se povestește cum ceva a fost produs, a început să fie. Mitul nu vorbește decât despre ceea ce s-a întâmplat *realmente*, despre ceea ce s-a întâmplat pe deplin. Personajele miturilor sunt ființe supranaturale. Ele sunt cunoscute mai ales prin ceea ce au făcut în timpul prestigios al «începuturilor». Miturile revelează așadar activitatea lor creatoare și dezvăluie sacralitatea (sau numai caracterul «supranatural») operelor lor. În fond, miturile descriu diversele și uneori dramaticele izbucniri în lumea ale sacrului (sau ale supranaturalului).”

Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului* (1978)

- a) Selectează, din textele date, trei afirmații pe care le consideri relevante pentru conceptul de mit.
- b) Formulează, în maximum 50 de cuvinte, în baza informațiilor oferite de ambele surse, o definiție a mitului.
- c) Citește balada populară *Monastirea Argeșului* pentru a stabili în ce măsură problematica textului folcloric (teme, motive, conflicte, personaje) infirmă sau confirmă informațiile referitoare la mit.

Originile și evoluția limbii române (prezentare sintetică)

Discuție inițială

• Comentează, sub forma unei intervenții orale de 2–3 minute, una dintre afirmațiile de mai jos, din perspectiva relației dintre limbă și identitate națională sau culturală.

◆ „A vorbi despre limba română este ca o duminică. Limba română este patria mea.” (Nichita Stănescu)

◆ „Limba este întâiul mare poem al unui popor.” (Lucian Blaga)

◆ „Orice cultură începe cu un miracol al spiritului: limba.” (Jacob Burckhardt)

• O limbă romanică

1. Citește fragmentul de mai jos, apoi completează, în caiet, spațiile libere cu informațiile solicitate.

„**Clasificarea limbilor după criteriul genealogic.** Conform acestui criteriu, limbile se grupează pe baza strămoșului lor comun. Unitatea de clasificare utilizată este «familia». O familie este, prin urmare, alcătuită din acele limbi care provin din aceeași limbă-bază. În acest sens, se spune că limbile romanice formează o familie, limbile slave alta ș.a.m.d. Dar o familie mai poate fi alcătuită și din familii de limbi. De exemplu, limba-bază a familiei romanice este latina. Latina, împreună cu slava veche, cu sanscrita și cu greaca, prezintă o serie de asemănări importante, care le plasează în familia limbilor indo-europene. În această situație, familia limbilor indo-europene cuprinde familia limbilor romanice, slave etc.

Clasificarea limbilor după criteriul tipologic. Limbile mai pot fi grupate și după structura pe care o au. Când se aduce însă în discuție factorul structură, în calitatea lui de criteriu, noțiunea trebuie clarificată. O definiție simplă a structurii este următoarea: un ansamblu de unități (elemente) aflate în relații variate, astfel încât ansamblul constituie un întreg. Gândită așa, **structura** se deosebește de **o mulțime oarecare de elemente**. Dar, dacă dintr-o structură se înlătură câteva elemente, este afectat un ansamblu regional sau poate chiar regional de relații. Și, astfel, structura nu mai corespunde funcției sau funcțiilor cărora ea le este destinată. O structură este, așadar, ca un fel de mecanism. [...] Alegerea structurii morfologice drept criteriu de clasificare are o explicație. Dintre toate tipurile de structuri dintr-o limbă, structura morfologică se dovedește a fi cea mai stabilă și cel mai puțin deschisă inovațiilor. Clasificarea propusă în continuare se înfățișează ca o succesiune de opoziții. Opoziția inițială este **limbi izolate/limbi neizolate**. Ultimele sunt de două feluri: **aglutinante** și **neaglutinante** (sau **flexionare**). La rândul lor, limbile flexionare sunt **analitice** și **sintetice**, iar cele sintetice numără printre ele o serie de limbi denumite **polisintetice** sau **încorporate**.”

Emil Ionescu, *Manual de lingvistică generală* (2011)

Note lexicale

genealogie (s.f.) – urmărire sistematică a filiației existente între membrii unei familii (marcante), făcută pentru a stabili originea și gradul lor de înrudire.

etimon (s.n.) – formă atestată sau reconstituită din care provine un anumit cuvânt al unei limbi.

idiom (s.n.) – termen general care denumește o unitate lingvistică (limbă, dialect, subdialect, grai).

dialect (s.n.) – variantă teritorială a unei limbi, cuprinzând adesea mai multe subdialecte, graiuri.

alogen (adj.) – care se deosebește prin natură și origine de mediul în care se află, de origine străină, venit din altă parte.

metateză (s.f.) – accident fonetic prin care se modifică ordinea sunetelor în interiorul unui cuvânt.

rotacizare (s.f.) – fenomen (lege fonetică) de transformare a lui [l] intervocalic în [r], numai în cuvinte de origine latină (lat. *sollem* > rom. *soare*); în cuvinte românești de origine slavă, consoana intervocalică [l] se conservă (*milă, jale, boală*). „Absența fenomenului din cuvintele de origine slavă nu dovedește încheierea sa înaintea exercitării acestei influențe – așa cum s-a crezut în lingvistica mai veche [...] Lipsa atestărilor modificării în discuție în documentele literare sau epigrafice latine de pe teritoriul daco-moesian permite datarea acesteia după sec. al VI-lea. (Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Dicționar de științe ale limbii*, 2005).

U1. Fundamente ale culturii române

- Conform criteriului genealogic, unitatea de clasificare a limbilor este
- Două exemple de familii de limbi sunt limbile ... și limbile
- Limba care stă la baza limbilor romanice este
- Trei limbi care fac parte din familia limbilor indo-europene sunt
- Structura reprezintă un ..., aflate în diferite relații, care constituie un
- Motivul alegerii structurii morfologice drept criteriu este că se dovedește a fi
- Din categoria limbilor neizolate fac parte limbile ... și limbile ... sau
- Limbile flexionare se împart în ... și
- Prezintă, la alegere, una dintre cele douăsprezece familii de limbi existente în lume, consultând și alte surse, precum: Lucia Wald, Elena Slave, *Ce limbi se vorbesc pe glob* (1968), Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii* (1981) etc.

2. ACTIVITATE DE GRUP Formați cinci echipe aproximativ egale și, cu ajutorul unor dicționare de specialitate sau al softurilor digitale, notați corespondentele celor zece cuvinte în limbile romanice indicate, după modelul oferit. Semnul convențional „>” indică proveniența cuvintelor din **etimonul** latin comun.

Latină	Semn	Română	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză
<i>caelum</i>	>	<i>cer</i>	<i>ciel</i>	<i>cielo</i>	<i>cielo</i>	<i>céu</i>
dico, -re	>					
filius	>					
florem	>					
habeo, -re	>					
home	>					
lactem	>					
lingua	>					
panem	>					
scribo, -re	>					
terram	>					

Exercițiu adaptat după Maria Cvasnii Cătănescu, *Limba română. Origini și dezvoltare* (1996)

3. Rescrie, în caiet, versurile de mai jos, astfel încât formele verbale nepersonale (infinitiv și gerunziu) să apară la conjunctiv (prezent), iar forma populară a viitorului să fie înlocuită cu o formă literară.

„E ușor a scrie versuri,
Când nimic nu ai a spune,
Înșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.”

Mihai Eminescu, *Criticilor mei*

4. Oferă două posibile explicații pentru opțiunea poetului de a utiliza aceste forme verbale.

5. Accesează codul QR alăturat pentru a urmări secvențe video, apoi compară structurile din tabelul de mai jos, din punctul de vedere al alcătuirii modurilor verbale.

Română	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză
Vreau să cânt	Je veux chanter	Voglio cantare	Quiero cantar	Quero cantar

Repere teoretice

Expansiunea teritorială a Imperiului Roman a fost dublată de o **expansiune lingvistică**, astfel încât provinciile romanizate au adoptat treptat limba latină, consecința fiind apariția unor noi **idiomuri**. Din familia **limbilor romanice** (neolatine) fac parte limbi naționale precum franceza, italiana, spaniola, portugheza și româna, limbi regionale sau **dialectale** (catalana în zona Barcelonei, sarda în Insula Sardinia din sudul Italiei,

provensala în sudul Franței sau dialectele retoromane pe teritoriul actualei Confederații Elvețiene). Un caz particular îl constituie dalmata (vorbită pe coasta de vest a Croației), limbă romanică astăzi dispărută, al cărei ultim vorbitor nativ, Tuone Udaiana, a încetat din viață în 1898. Limba română ocupă un statut aparte în rândul limbilor romanice, fiind singura reprezentantă a **romanității orientale**. În opinia lingvistului Alexandru Niculescu, româna reprezintă „l'altra latinita”, adică „cealaltă latinitate” sau „romanitatea fără sprijinul latinității”, din perspectiva statutului ei de insulă a romanității, într-un teritoriu complet **alogen**, ceea ce l-a făcut pe istoricul Gheorghe Brătianu să considere poporul român „o enigmă și un miracol istoric”, datorită dezvoltării sale independente față de **romanitatea occidentală**. Așadar, limba română înregistrează atât trăsături conservatoare, cât și trăsături inovatoare.

Trăsături conservatoare

- justificate prin poziția de arie laterală și izolată în raport cu celelalte limbi romanice, o enclavă latină înconjurată de limbi slave (bulgara, ucrainiana, sârba) și fino-ugrice (maghiara, înrudită cu finlandeza, laponia și estona);
- existența celor trei declinări în clasa substantivului după modelul primelor trei declinări latinești, având terminații specifice („-ă”, „-o”, „-e”);
- vocabularul limbii române cuprinde aproximativ 100 de cuvinte latinești care s-au păstrat exclusiv în limba română (lat. *adjuvatorum* > „ajutor”, lat. *caecia* > „ceafă”, lat. *putridus* > „putred” etc.

Trăsături inovatoare

- sistemul fonetic românesc înregistrează vocale și diftongi specifici („ă”, „î” și „ea”, „oa”, „ăi”);
- în morfosintaxă se observă:
 - ◆ prezența mărcilor posesiv-genitivale „al”, „a”, „ai”, „ale” (considerate în gramatica tradițională articole posesive), care pot funcționa ca pronume semiindependente;
 - ◆ elementele multifuncționale „cel”, „cea”, „cei”, „cele” (care pot funcționa ca articole, pronume semiindependente sau mărci de gradare);
- construcția *verb + verb la conjunctiv*, spre deosebire de *verb + verb la infinitiv*, cum se întâmplă în cazul altor limbi romanice (franceza, italiana, spaniola, portugheza).

• Elemente de substrat

1. Accesează codul QR alăturat pentru a urmări secvența extrasă din conferința susținută la Biblioteca Metropolitană București de către dr. Manuela Nevaci, cercetător în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, apoi rezolvă cerințele de mai jos.

- a) Menționează cele două straturi lingvistice la care se referă cercetătoarea.
- b) Precizează modul în care au fost reconstituite cele 160 de cuvinte de origine dacă.
- c) Notează cinci cuvinte regăsite atât în limba albaneză, cât și în limba română contemporană.
- d) Explică motivul pentru care există asemănări între română și albaneză.
- e) Indică dialectele care stau la baza formării limbilor literare albaneză, italiană, română.

2. Citește cu atenție fragmentele următoare, pentru a putea rezolva cerințele formulate mai jos.

A. „Substratul limbii române este reprezentat de elementele de origine traco-dacă, constituentul lingvistic primar al acestui idiom romanic. Cu trăsături dintre cele mai felurite într-o proporție covârșitoare diferite de cele ale stratului lingvistic, latinesc și destul de greu de identificat, din cauza numărului redus de surse și mărturii scrise. În majoritatea scrierilor Antichității și în sursele istorice ulterioare latinești ori grecești se consideră că autohtonii daci (și/sau geți) descind din neamul tracilor [...] care erau prezenți atât la nord, cât și la sud de Dunăre, având o limbă comună cu aceștia sau vorbind un dialect asemănător. Această constatare face ca denumirea cea mai adecvată pentru limba dacilor să fie traco-daca, idiom de origine indo-europeană ca și latina, greaca, limbile celtice, limbile slave, limbile germanice, limbile baltice, indiana, armeană sau iraniana.”

Elena Platon (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. II, *Patrimoniu și imaginar lingvistic* (2020)

U1. Fundamente ale culturii române

B. „Importanța deosebită a cuvintelor românești din substrat este dată și de capacitatea lor de a crea, cu sufixe și prefixe, familii numeroase de derivate. În statistica pe care am întocmit-o asupra derivatelor de la cele 90 de cuvinte comune pe care le-am considerat de proveniență sigură din substrat, am constatat că revin în medie șase derivate la un cuvânt de bază, ceea ce este enorm dacă avem în vedere faptul că la elementele latine proporția este de 4 la 1. Unele cuvinte, ca «mânz», «copil», «bază», «mare», «baltă», «gard», «groapă», «mazăre», «rață», «moș», «murg», «brânză», «brâu», «căciulă», «cioară», «grumaz», «măgar», au între 7 și 15 derivate.”

Grigore Brâncuș, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române* (1995)

- Precizează originea elementelor de substrat ale limbii române.
- Explică în ce constă asemănarea dintre autohtonii daci și neamul trac, din perspectivă lingvistică.
- Formulează, într-un enunț, o caracteristică lexicală definitorie pentru elementele de substrat.

3. INVESTIGAȚIE Caută informații despre unul dintre cele două vestigii antice descrise mai jos, apoi notează, în caiet, traducerea și/sau acea interpretare a textului care ți se pare mai convingătoare.

A. Inscripția de la Grădiștea Muncelului (1957): „Pe marele vas de cult descoperit la Sarmizegetusa inscripția DECEBALVS PER SCORILO e redactată în limba dacilor, dar cu litere latine. În latinește sau măcar cu litere latinești a fost redactat mesajul trimis lui Traian pe o ciupercă; tot așa va fi fost scrisă și epistola lui Decebal către Domițian, semn că la cancelaria regească de la Sarmizegetusa limba puternicului Imperiu Roman era cunoscută.” (Hadrian Daicoviciu, *Dacii*)

B. Inelul de aur de la Ezerovo, descoperit în regiunea Plovdiv, din Bulgaria (1912), într-un mormânt din secolul al V-lea î.H., folosit probabil ca sigiliu. Vestigiul se compune dintr-un disc oval care se rotește pe o axă fixă. Pe disc sunt gravate 61 de litere grecești dispuse pe opt rânduri, redactate în *scriptio continua* (fără spațiere între cuvinte). S-a presupus că textul este de proveniență tracă.

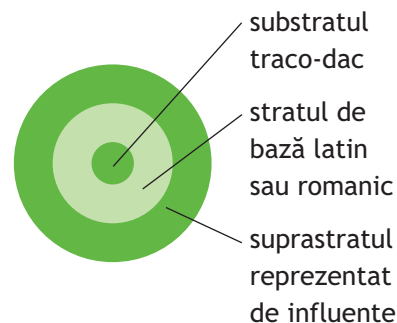
Repere teoretice

„Substratul este rezultatul unei influențe primare, din perioada de geneză a limbii. Elementele de substrat exprimă particularități de cultură și civilizație ale populației autohtone. [...] Dificultatea cercetărilor asupra substratului limbii române provine din faptul că lipsesc informațiile privitoare la idiomurile care se vorbeau pe teritoriul cucerit de romani. [...] Se crede că limba dacilor ar fi fost aceeași cu a tracilor sau, mai degrabă, o variantă dialectală a limbii trace, vorbită în Dacia și în cele două Moesii. De aceea, denumirea mai potrivită pentru substratul limbii române este traco-dacă.” (acad. Marius Sala, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I, 2018)

Fondul lexical constituie un inventar redus de măturii lingvistice și epigrafice. Vocabularul de substrat conține între 80 și 200 de cuvinte, între care numai 90 au atestare sigură (etimologia lor a fost reconstituită pe cale științifică, mai ales prin comparație cu albaneza, dar și în baza dovezilor extralingvistice). Aproximativ jumătate dintre acestea fac parte din vocabularul fundamental, ceea ce demonstrează viabilitatea și marea lor putere de circulație (conform acad. Grigore Brâncuș):

- hidronime, toponime, antroponime:** Ampoi, Argeș, Criș, Dunăre, Mureș, Olt, Carpați, Drobeta, Napoca, București (cu derivatele onomastice Argeșanu, Mureșanu, Bucureșteanu);
- natură și floră:** baltă, brad, brusture, coacăză, copac, mal, mazăre, măgură, pârâu. Câteva nume de plante medicinale au fost incluse în tratatele de botanică ale unor autori greci și romani (Dioscoride și Pseudo-Apuleius), din secolul I d.H. Lista conține 57 de denumiri, dintre care pentru 10–15 dintre acestea s-a încercat explicarea prin dubla raportare la albaneză și română: *aniarsexe* (iarbă săracă), *dyn* (urzică), *guolete* (ghindă), *amolusta* (mușețel) etc.;
- faună:** balaur, barză, căpușă, cioară, mânz, năpârcă, pupăză, rață, șopârlă, țap, viezure;
- univers casnic și domestic:** brâu, buză, cătun, copil, gard, groapă, moș, strung, țară, vatră.

Sub raport **fonetic** și **morfosintactic**, acțiunea substratului explică unele fenomene lingvistice ca:

- prezența vocalei specifice „ă” și a consoanei „ș” (foneme inexistente în limba latină);
- existența consoanei „h” (cu articulație foarte slabă, dispărută de timpuriu din latină, care nu s-a păstrat în nicio limbă romanică); un exemplu ar fi „hameș” (mâncău, lacom), de aici verbul „a hămesi”;
- procedeul formării numeralului prin adăuiriune (unsprezece) și prin multiplicare (treizeci, patruzeci);
- postpunerea articolului hotărât, în română, ca și în albaneză (om bun / omul bun).

• Latinitatea limbii române. Vocabularul panroman

1. Textul de mai jos reprezintă definiția genealogică a limbii române. Citește-l cu atenție, pentru a deconstrui mesajul cu privire la teritoriul și procesul de formare a limbii române.

„Limba română este limba latină vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de Sud, Dardania, Moesia Inferioară și Superioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste teritorii și până în zilele noastre.”

acad. Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române* (1968)

- a) Explică ce relație există între limba română și limba latină.
- b) Precizează sensul din text al sintagmei „vorbită neîntrerupt”.
- c) Numește procesul istoric prin care limba latină „a pătruns în aceste teritorii”.

2. Ascultă cu atenție următorul dialog, accesând codul QR alăturat, apoi construiește enunțuri cu privire la aspectele de mai jos.

- a) Precizează rațiunea filologică (lingvistică) a scrierii cu „î din i”, respectiv cu „â din a”.
- b) Exemplifică proveniența sunetului „â” din cele cinci vocale latinești.
- c) Explică rolul pe care Titu Maiorescu și Sextil Pușcariu l-au avut în domeniul lingvisticii.
- d) Indică reformele ortografice impuse de-a lungul timpului, la care se face trimitere.

3. Transcrie, în caiet, tabelul de mai jos, apoi notează termenul care desemnează stratul de bază, comun limbilor romanice indicate (franceză, italiană, spaniolă, portugheză, română).

Structura limbii	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză	Română
Substrat	galic	italic	celto-iberic	celto-lusitan	traco-dac
Strat de bază					
Suprastrat	germanic (francii)	germanic (ostrogoții)	germanic (vizigoții)	germanic (suevii)	slav (slavii de răsărit)

4. Notează traducerea, într-o limbă romanică din tabelul de la exercițiul anterior (franceză, italiană, spaniolă, portugheză), a câte unui cuvânt redat prin părțile de vorbire indicate (prepoziție, conjuncție, pronume, numeral, verb), pentru a ilustra existența unui vocabular panoramic.

„Dintre cele 2000 de cuvinte moștenite din latină, aproximativ 500 s-au transmis tuturor limbilor romanice. Sunt termeni uzuali, pe care îi folosea majoritatea populațiilor care vorbeau latina, deci termeni cunoscuți tuturor vorbitorilor. Acest fond lexical permitea tuturor locuitorilor din Imperiu să se înțeleagă, să abordeze probleme esențiale ale vieții curente. Fac parte din această categorie: uneltele gramaticale – prepoziții și conjuncții («că», «cătore», «cu», «de», «în», «nici», «pe», «să», «spre»), adverbe («când», «ieri», «mai», «nu», «unde»), pronume («alt», «ăst», «care», «ce», «eu», «meu», «noi», «nostru», «său», «tău», «tu», «voi», «vostru»), numeralele de la «unu» la «zece» și «mie», verbe cu valori polisemantice («a avea», «a fi», «a sta»).”

Marius Sala, *De la latină la română* (2006)

Repere teoretice

„Procesul complicat de transformare a limbii latine în limbă română (sau într-un alt idiom roman) nu a avut caracter accidental sau întâmplător; dimpotrivă, el a fost guvernat de reguli sau de tendințe care au conturat direcții clare de evoluție.” (Maria Cvasnii Cătănescu, *Limba română. Origini și dezvoltare*, 1996)

- În trecerea de la latină la română au acționat **legi fonetice** limitate în timp, având caracter istoric:
 - ♦ „a” accentuat, în poziție nazală, devine „â” (lat. *lana* > „lână”, lat. *panem* > „pâ(i)ne”);
 - ♦ „o” în poziție nazală devine „u” (lat. *bonus* > „bun”, lat. *frontem* > „frunte”);
 - ♦ „e” în poziție nazală devine „î” (lat. *ventus* > „vânt”) sau „i” (lat. *vendo, -re* > „(a) vinde”);

U1. Fundamente ale culturii române

◆ consoanele latinești „t” și „d”, urmate de vocala „i”, se modifică (lat. *tibi* > „ție”, lat. *dico*, -re > „dzic(u) > „zic”, lat. *dies* > „dzi” > „zi”); arhaismul consonantic [dz] se conservă sub formă etimologică până în secolul al XVIII-lea, fiind atestat ca fapt de limbă în scrierile lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir, ulterior consoana „d” fiind eliminată prin **afereză** (căderea accidentală a sunetului inițial);

◆ grupurile consonantice „cl”, „gl” și „ct” se modifică spontan, fără alte intervenții (lat. *octo* > „opt”, lat. *lactem* > „lapte”, lat. *oculus* > „ochi”, lat. *includo*, -re > „(a) închide”, lat. *glemus* > „ghem”);

◆ un caz particular îl reprezintă **dubletele / tripletele etimologice**, care au același etimon (unul este moștenit direct din limba latină, altul împrumutat pe cale savantă, dintr-o altă limbă):

lat. *includo*, -re { „(a) închide” → grupul consonantic „cl” devine grup de litere „k”
„(a) include” → neologismul conservă grupul consonantic „cl”

• **Sistemul morfologic** românesc urmează, în general, modelul latin (într-o variantă simplificată):

◆ substantivul românesc păstrează, prin reorganizare, trei dintre cele cinci declinări;

◆ formele cazuale sunt marcate prin desinențe specifice (nominativ/acuzativ, dativ/genitiv);

◆ verbul românesc menține patru conjugări, cu aceleași vocale tematice ca în latină (lat. *canto*, -re > „(a) cânta”, lat. *habeo*, -re > „(a) avea”, lat. *scribo*, -re > „(a) scrie”, lat. *fugio*, -re > „(a) fugi”);

◆ sistemul de bază al modurilor și al timpurilor verbale (trei moduri personale: indicativ, conjunctiv și imperativ și trei forme nepersonale: infinitiv, gerunziu, participiu; supinul are un statut discutabil);

◆ multe pronume, numerale, adverbe, prepoziții și conjuncții sunt moștenite din latină („către”, „cu”, „de”, „din”, „fără”, „în”, „întru”, „la”, „spre”, „sub”, „că”, „ci”, „dacă”, „să”).

• **Vocabularul** este cel mai consistent compartiment lingvistic ce atestă latinitatea limbii române:

◆ **om și părți ale corpului:** bărbie, braț, cap, coastă, cot, deget, frunte, genunchi, gură, ureche;

◆ **familie:** bărbat, cumnat, femeie, frate, ginere, mamă, mătușă, nepot, părinte, soră, tată, unchi;

◆ **natură:** apă, câmp, culme, lac, munte, pădure, pământ, piatră, șes, țară, râu, vale;

◆ **vegetație:** arbore, castan, codru, fag, floare, grâu, iarbă, măr, in, plop, prun, rădăcină, varză;

◆ **animale:** albină, arici, cal, capră, câine, furnică, găină, ied, iepure, lup, oaie, rândunea, vulpe;

◆ **timp:** an, azi, dimineață, iarnă, ieri, lună, mâine, noapte, primăvară, săptămână, seară, vară;

◆ **verbe care indică acțiuni fundamentale:** (a) afla, (a) ajunge, (a) alerga, (a) asculta, (a) bea, (a) cădea, (a) cânta, (a) câștiga, (a) chema, (a) cunoaște, (a) dormi, (a) fugi, (a) intra, (a) înțelege, (a) lua, (a) mânca, (a) merge, (a) muri, (a) naște, (a) plânge, (a) răspunde, (a) ridică, (a) săruta, (a) scrie, (a) strănuta, (a) suflă, (a) ști, (a) tăcea, (a) uita, (a) umbla, (a) vedea, (a) vinde, (a) vrea, (a) zice.

• Latina și variantele ei

1. Scrie, în enunțuri, răspunsul la fiecare dintre cerințele cu privire la textul de mai jos.

„Când, în liceu, ne punem mai serios problema alcătuirii și a devenirii limbii noastre, studierea latinei parcă ar avea darul de a ne purta înapoi până la capătul vremurilor omenești și al lumii. Și totuși, lucrurile nu stau deloc așa. Fără îndoială, învățarea latinei, a limbii-mamă a românei, mai ales sub frumoasa ei formă literară, clasică, este, pentru orice învățăcel, un câștig cultural și estetic greu de întrecut, dar, de fapt, învățătura aceasta nu este decât o Poartă – calea atât către lumea înaltă a Antichității, cât și către cea mai de seamă parte a Evului Mediu. Pentru toți romanticii, fie ei francezi, italieni, spanioli sau români, dar, la fel de bine, și pentru germanici sau slavi, accesul ulterior spre elina clasică, spre sanscrită, spre gotică sau către slava veche, în esență înspre cunoașterea, directă sau prin reconstrucție arheologică și lingvistică, a mai mult de șase mii de ani, urmează, îndeobște, tot deschiderii acestei Porți a Latinității. Vine însă, pentru orice tânăr licean, întrebarea simplă: «Dar de ce să mă ostenesc eu tocind mereu atâtea declinări și conjugări latinești? Ce am eu de câștigat de aici?» Firește, depinde de țelurile vieții fiecăruia dintre noi.”

Dan Slușanschi, *Rolul studiilor clasice în cultura românească*,

în „Observator cultural”, nr. 161/2003

a) Indică sensul din text al secvenței „fără îndoială” și al cuvântului „îndeobște”.

b) Menționează o disciplină umanistă care contribuie la cunoașterea originii și a evoluției limbii române, utilizând informațiile din textul dat.

c) Precizează două avantaje ale studierii limbii latine în liceu, justificându-ți răspunsul cu o secvență semnificativă din text.

d) Explică atitudinea tânărului licean, cu privire la studiul limbii latine.

e) Prezintă, în 30–50 de cuvinte, rolul studierii limbii latine, așa cum reiese din secvența: „Când în liceu, ne punem mai serios problema alcătuirii și a devenirii limbii noastre, studierea latinei parcă ar avea darul de a ne purta înapoi până la capătul vremurilor omenești și al lumii.”

2. Redactează un text, de minimum 150 de cuvinte, în care să argumentezi dacă mai este necesară sau nu *studierea limbilor de cultură clasică*, raportându-te atât la informațiile din fragmentul extras din articolul *Rolul studiilor clasice în cultura românească*, de Dan Slușanschi, cât și la experiența personală sau culturală.

În redactarea textului, vei avea în vedere următoarele repere:

- formularea unei opinii față de problematica pusă în discuție, enunțarea și dezvoltarea corespunzătoare a două argumente adecvate opiniei și formularea unei concluzii pertinente;
- utilizarea corectă a conectorilor în argumentare, respectarea normelor limbii literare (norme de exprimare, de ortografie și de punctuație), așezarea în pagină, lizibilitatea.

Repere teoretice

Utilizată inițial în provincia Latium, **latina** a devenit limbă oficială folosită pe întreg teritoriul Imperiului Roman (o *lingua franca*, adică o *limbă vehiculară*, folosită de către vorbitori care aveau limbi materne diferite). Ca și greaca bizantină, folosită în partea de Răsărit a Europei, latina reprezintă o limbă clasică ce a asigurat, pentru multă vreme, **unitatea lingvistică și culturală** a Europei Occidentale, fiind considerată „limba a treisprezece secole de cultură, de la Vergiliu la Dante” (Ernst Robert Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*). Cercetările lingvistice disting între mai multe variante ale limbii latine, ale cărei întrebuițări au acoperit necesități de comunicare dintre cele mai diverse. Principala distincție care se face este aceea între **latina clasică** și **latina vulgară** (populară sau vorbită).

Latina clasică	Latina vulgară
<ul style="list-style-type: none"> • reprezintă varianta literară, adică aspectul îngrijit al limbii latine; • este supusă unor norme lingvistice (fonetice, lexicale, morfosintactice, ortoepice); • a asigurat prestigiul cultural al Antichității, prin marii autori latini (poeți, dramaturgi, oratori, istoriografi); • este expresia unui model cultural autentic, redescoperit în Evul Mediu și Renaștere (prin umanism). 	<ul style="list-style-type: none"> • reprezintă varianta utilizată de clasele mijlocii (adjectivul „vulgar” nu apare cu sens depreciativ, ci etimologic, „vulgus” însemnând „comun”); • desemnează o unitate lingvistică și etnică de mare complexitate (fiind folosită în întreg Imperiul Roman); • este un mijloc de comunicare curentă, mult mai deschis inovațiilor; • stă la baza formării tuturor limbilor romanice.
<ul style="list-style-type: none"> • distincția dintre <i>latină clasică</i> și <i>latină populară</i> nu reflectă, în mod strict, opoziția dintre <i>scris</i> și <i>vorbit</i>; • contactul dintre latina vorbită (orală) și latina clasică (scrisă) a avut caracter polimorf; • trecerea la limbile romanice corespunde fazei în care vorbitorii cultivați, semicultivați sau necultivați nu mai reușeau să se înțeleagă, inclusiv acolo unde existau posibilități de contact. 	

Amfiteatrul Flavian (Colosseum), ridicat în timpul dinastiei Flaviilor (80 d.H.)

U1. Fundamente ale culturii române

Un caz particular îl constituie **latina dunăreană**, varianta teritorială care stă la baza formării limbii române, înțelesă ca unitate a celor patru dialecte, care s-a menținut până în secolul al XII-lea. „Alegând pentru varianta în discuție termenul «latină dunăreană» suntem conștienți de imprecizia lui. [...] Scopul nostru a fost evitarea termenilor tradiționali, «latina orientală» (care înglobează și italiana) și «latina balcanică», folosirea cărora ar putea lăsa impresia greșită că varianta dialectală de unde provine româna este una și aceeași cu cea care s-a transformat în limba dalmată, azi dispărută, sau care a influențat albaneza și greaca.” (I. Fischer, *Latina dunăreană*, 1985)

• Influențe asupra limbii române

1. Citește cu atenție concluziile următoare, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„S-a observat încă de mult timp că vocabularul românesc este foarte variat ca origine și aceasta din cauză că la formarea lui au contribuit neobișnuit de multe limbi, în frunte cu latina, care stă la baza limbii române. [...] Suntem îndreptățiți să conchidem că influențele exercitate asupra limbii române sunt foarte variate și ele explică mult discutata eterogenitate a vocabularului românesc, judecat în ansamblu. Aceste influențe nu au alterat esența latină a limbii noastre, în schimb au influențat fizionomia ei lexicală până într-atât, încât i-au asigurat un loc aparte printre celelalte idiomuri romanice.”

Theodor Hristea, *Sinteze de limba română* (1981)

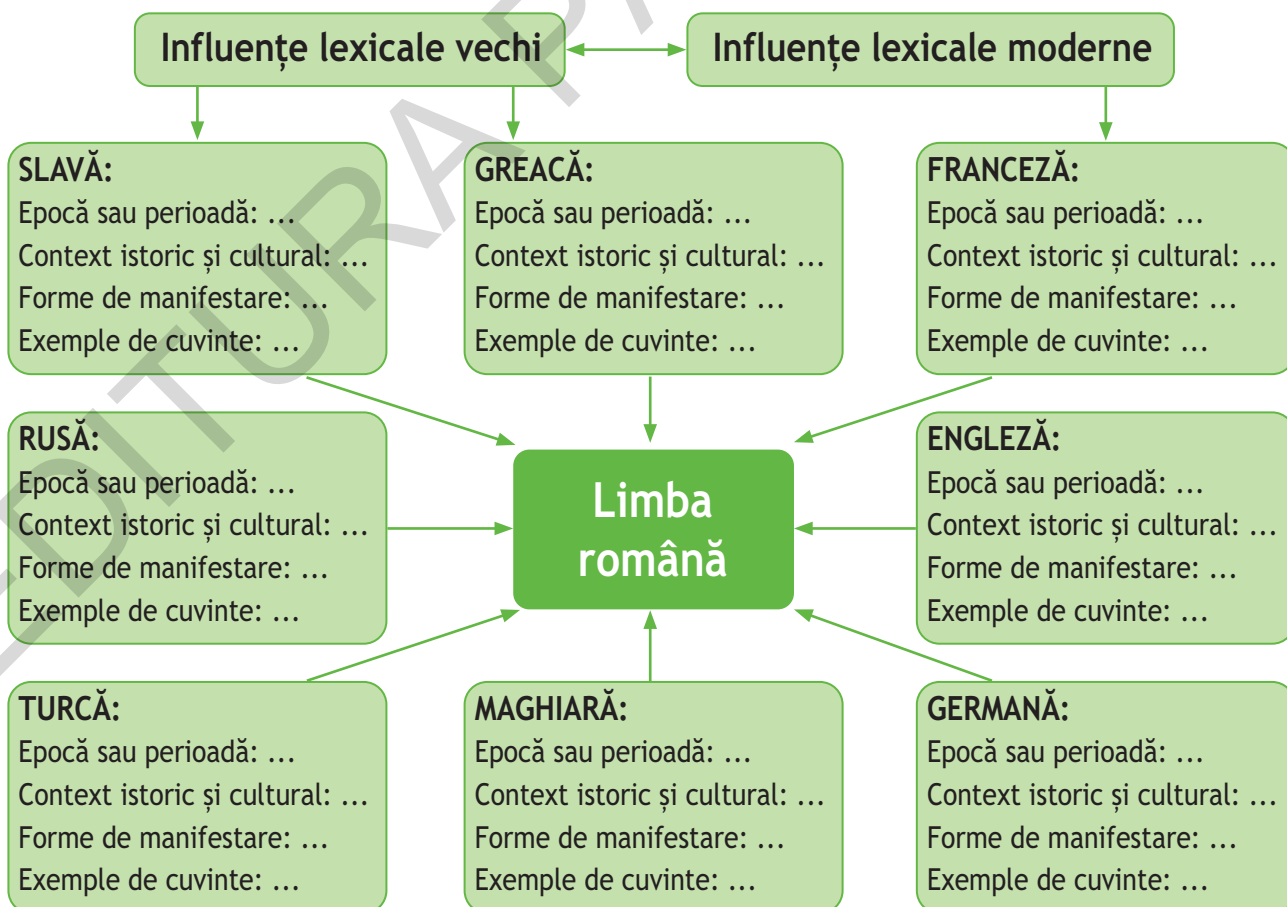
a) Numește una dintre caracteristicile fundamentale ale vocabularului românesc.

b) Precizează motivul pentru care influențele manifestate asupra limbii române nu i-au alterat esența latină.

c) Explică felul în care influențele lexicale vechi (slavă, greacă veche) și cele moderne (engleză, franceză, germană, turcă, maghiară, rusă) au influențat fizionomia limbii române.

2. **ACTIVITATE DE GRUP** Formați opt echipe aproximativ egale pentru a completa, în caiet, organizatorul grafic de mai jos cu informații referitoare la influențele manifestate asupra limbii române, legate de:

- epocă sau perioadă;
- context istoric și cultural;
- forme de manifestare;
- exemple de cuvinte.

Repere teoretice

Momentul de la care se poate vorbi despre o limbă română constituită este fixat în mod diferit de cercetători (în baza argumentelor lingvistice și extralingvistice). În general, se admite că este vorba despre secolele al VI-lea – al VII-lea, un factor istoric decisiv fiind marea migrație slavă, dinspre Răsărit, la începutul secolului al VI-lea d.H. (527), când slavii se răspândesc în arealul Balcanic, ajungând până în bazinul Marii Moravii (pe actualul teritoriu al Cehiei și al Slovaciei).

De aceea, limba slavilor a influențat limba română, dar nu a modificat-o, acționând substanțial doar la nivelul vocabularului. Alături de **substratul traco-dac** și de **stratul de bază latin**, **adstratul slav** este o componentă de bază a structurii limbii române, cu precizarea că „numai din momentul pătrunderii slavilor, romanica balcanică a devenit limbă română așa cum ni se prezintă ea astăzi. [...] Contactul cu slavii a transformat acest grai într-o limbă independentă, fără îndoială romanică în constituția sa internă, dar simțitor diferită de cele care au crescut din aceeași tulpină.” (Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, 1961) La mijlocul secolului al IX-lea, la cererea împăratului bizantin Mihail al III-lea, doi călugări misionari creștini originari din Thesalonik, frații **Kiril** și **Metodiu**, pun bazele unui nou sistem de scriere, având ca model alfabetul grecesc, denumit inițial **glagolița** (de la verbul *glagolati*, (a) vorbi). După moartea lui Kiril, Metodiu și discipolii au denumit acest alfabet **chirilic**, în cinstea celui dintâi. Susținuți de cneazul Rostislav, cei doi frați au desfășurat și o importantă activitate de impunere a alfabetului chirilic, mai ales prin intermediul Bisericii. Pe teritoriul Europei central-răsăritene, limba slavilor s-a răspândit în **cinci redacții: ruso-ucraineană, ceho-moravă, medio-bulgară, sârbo-croată și slavona românească** (folosită ca limbă de cult și a cancelariei domnești). Capodopera literaturii medievale în limba slavonă o reprezintă pareneza, adică *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Theodosie* (1521).

Pe teritoriul Țărilor Române, prima atestare a existenței alfabetului chirilic este în *Descriptio Moldaviae*, a lui Dimitrie Cantemir, care afirmă că acest alfabet a pătruns în Moldova în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400–1432), fiind introdus la sfatul mitropolitului Teoctist, pentru a limita răspândirea catolicismului. Alfabetul chirilic a fost folosit până la mijlocul secolului al XIX-lea, când a fost înlocuit cu alfabetul latin, printr-un decret al domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1862), dar a continuat să fie folosit, din rațiuni practice, până la Războiul de Independență (1877–1878). O fază intermediară a constituit-o **alfabetul de tranziție** (al cărui principal promotor a fost Ion Heliade-Rădulescu), care a făcut posibilă trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin.

• Româna comună

1. ACTIVITATE CU CLASA Alături de colegii tăi, ascultă *Natalis*, piesă interpretată de Stelu Enache, acompaniat de taraful *Zece prăjini*, condus de Ovidiu Lipan Țândărică, apoi lansează următoarele provocări.

a) Faceți presupoziii în legătură cu limba sau dialectul în care este cântată melodia.

b) Încercați să recunoașteți, intuitiv, cât mai multe cuvinte, prin analogie cu limba română.

2. ACTIVITATE ÎN PERECHE Citiți următoarele explicații științifice, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„În zona cu zăvoaie de pe lângă salba de bălți care flanchează Dunărea, turmele își puteau agonisi hrana în timpul iernii; astfel se explică schimbarea sensului cuvântului *palus* (mlaștină), trecut printr-o **metateză**: *paludem* > *padulem* > *padule* > *pădure*. Prin această circulație umană constantă se explică totodată uniformitatea limbii române (dialectului dacoromân) în spațiul geografic al Daciei descrise de Ptolemeu.”

Constantin C. Petolescu, *Formarea poporului român și a limbii române* (2019)

a) Traduceți în limba franceză, cu ajutorul unui dicționar, substantivul „mlaștină”. Ce observați?

b) Explicați diferențele de sens care apar între cele două cuvinte romanice, care au același etimon.

c) Consultați **Notele lexicale** și precizați cele două modificări apărute (lat. *paludem* > „pădure”).

3. Completează, în caiet, spațiile libere cu cuvintele românești provenite din etimonul latin indicat.

a) lat. *dolus* > ...

c) lat. *molem* > ...

b) lat. *gula* > ...

d) lat. *salem* > ...

4. Ce demonstrează faptul că **rotacizarea** nu s-a aplicat în cazul cuvintelor de origine slavă?

U1. Fundamente ale culturii române

5. Transcrie, în caiet, tabelul de mai jos și notează în dreptul fiecărei afirmații, referitoare la cuvintele subliniate în versurile următoare, **A** (dacă o consideri **ADEVĂRATĂ**) sau **F** (dacă o consideri **FALSĂ**).

- „Sărutare, umbră veche! primește-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit.” (Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*)
- „Că, mulțămind lui Cristos,
Te sărut, Doamnă frumos.” (Mihai Eminescu, *Scrisoarea III*)

Afirmații	Adevărat/Fals
a) Sărutarea (sărutul) este expresia afecțiunii, a simpatiei, a respectului.	
b) Sub acțiunea rotacizării, „(a) săruta” înseamnă, de fapt, „(a) saluta”.	
c) Prin fenomenul fonetic al rotacizării, sensul cuvintelor se modifică fundamental.	

Repere teoretice

Consecința directă a romanizării lingvistice a fost apariția unei prime faze în evoluția limbii, **româna comună** (**străromână, protoromână, română primitivă, traco-romanică**), reprezentând „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de astăzi, înainte ca orice legătură între ei să fie întreruptă” (Sextil Pușcariu, *Limba română. Privire generală*, 1976). Acest stadiu arhaic de limbă a presupus o unitate teritorială, culturală și lingvistică. Nefiind atestată documentar, româna comună a fost reconstruită pe cale științifică, de către specialiști. Această fază a limbii române se încheie odată cu apariția celor patru dialecte: nord- (**dacoromân**) și sud-dunărene (**aromân, meglenoromân, istroromân**), într-un context istoric bine determinat. Dialectele limbii române se întâlnesc într-un spațiu vast, din Maramureș și Carpații nordici (N), până în Epir și Tesalia (S), de la peninsula Istria la Marea Adriatică (V), până la Marea Neagră și dincolo de Nistru (E). **Baza dialectală** a limbii române literare o reprezintă dialectul dacoromân, care se particularizează în cinci alte **subdialecte**: muntenesc, moldovenesc, bănețean, crișean și maramureșean.

- **Dialectul dacoromân** este divizat în două mari arii: nordică și sudică. Aria nordică e constituită din teritoriile romanizate cuprinse în Dacia romană, având ca centru Transilvania. O mai veche disociere rezultă din repartizarea unor termeni de origine latină, precum „curechi” și „rărunchi”, întâlniți în aria nordică, față de „varză” și „rinichi”, atestați în aria sudică.
- **Dialectul aromân** își are originea în sudul Dunării. Se vorbește în imediata vecinătate a teritoriului ocupat în Evul Mediu de vlahii din jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice, care se întindea la sud de Skopje (Macedonia). Un fapt particular îl constituie inexistența **rotacismului**.
- **Dialectul meglenoromân** nu este unitar, existând diferențe de grai de la o localitate la alta. Retragerea vorbitorilor în Meglen, dinspre N–V, s-a petrecut în secolele al XII-lea–al XIII-lea.
- **Dialectul istroromân** se vorbește în Peninsula Istria, dar nu acesta este teritoriul lui de origine. Se consideră că istroromânii sunt urmașii populației sud-dunărene romanizate, pe care slavii au găsit-o la venirea lor în nord-vestul Peninsulei Balcanice.

• Limbă și dialecte

1. Accesează codul QR alăturat pentru a viziona o înregistrare despre dialectele sud-dunărene ale limbii române, apoi prezintă unul dintre acestea. În redactarea prezentării vei avea în vedere:

- precizarea aproximativă a numărului de vorbitori și a teritoriului în care este folosit;
- menționarea a minimum două trăsături lingvistice (fonetice, lexicale, morfosintactice);
- ilustrarea unui aspect particular, care îl distinge în raport cu celelalte dialecte.

2. Compară formele proverbului latin „Bate ferrum dum calidum est.” în cele patru dialecte românești.

- Bate fierul până-i cald. (dacoromână)
- Bati ieru până-i cald. (meglenoromână)
- Bați lierlu pânăi caldu. (aromână)
- Bâte fl'eru pira-i cad. (istroromână)

Exercițiu adaptat după Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compediu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)* (1975)

3. Completează, în caiet, proverbul românesc „Cine cere nu pierde, dar” Compară apoi cu forma „Cine ceare nu piare, dar” Ce observații se impun?

Primele documente redactate în limbi romanice

Discuție inițială

• Citește fragmentul următor, pentru a răspunde la cerințele de mai jos.
„Ceea ce *Jurământul de la Strasbourg* (842) este pentru limba franceză și *Cartea capuană* (960) pentru limba italiană, au crezut unii că pot înfățișa pentru română cuvintele «torna, torna, fratre (τόρνα, τόρνα, φράτρε)» pe care, după *Cronografia bizantinului Theophan*, le-ar fi strigat la anul 579 un soldat din armata condusă de Martin și Comentiolus împotriva avarilor. Adevărul este că vorbele acestea n-au niciunul dintre caracterele esențiale limbii române și sunt numai niște vestigii de grai[u] romanic. Din împrejurimi vitrege, primele documente sigure și abundente sunt cu totul târzii, dintr-o vreme când graiul era demult închegat. Uzul limbii slavone în biserică și în cancelarii a întârziat apariția textelor române, care (înlăturând indicațiile vechi dar netextuale) sunt din secolul XVI. Scrisoarea câmpulungeanului Neacșu către **judele** Hanăș Bengner al Brașovului, din 1521, rămâne deocamdată întâiul răvaș românesc cunoscut.”

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941)

1. Indică sensul din text al sintagmei „pot înfățișa” și al cuvântului „răvaș”.
2. Menționează documentele analoage îndemnului „torna, torna, fratre (τόρνα, τόρνα, φράτρε)”.
3. Prezintă contextul în care au fost rostite cele trei cuvinte considerate de autor „vestigii de grai romanic”.
4. Precizează motivul apariției tardive a primelor texte românești (secolul al XVI-lea), în concepția lui G. Călinescu.

• Vestigii de grai romanic

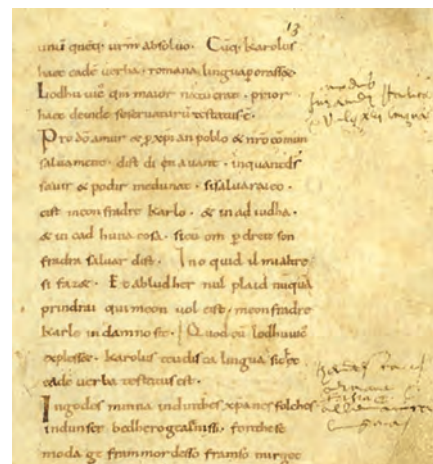
1. ACTIVITATE ÎN PERECHE Consultați următoarele surse istorice, pentru a răspunde la cerințele de mai jos.

A. „Comentiolus a aranjat armata și punând-o pe o singură linie de luptă a lăsat-o să înainteze; a poruncit să se îndrepte spre Astice, noaptea să fie sub pază, iar a doua zi să năvălească asupra *haganului* [conducătorul avarilor] ca o furtună și să facă un mare măcel printre dușmani. Dar o soartă potrivnică a găsit cale să schimbe socotelile acestei expediții. [...] După ce soarele și-a arătat spatele nopții întunecate și lampa prea frumoasă și dătătoare de lumină acoperindu-și strălucirea a cedat puterea nopții, unul dintre animalele de povară și-a scuturat sarcina de pe el. S-a întâmplat însă ca stăpânul lui să meargă înainte. Dar cei ce veneau în urmă și au văzut animalul de povară târând în neregulă încărcătura după el au strigat la stăpân să se întoarcă și să îndrepte bagajul de pe animal. Ei bine, acest lucru a fost pricina tulburării ordinii în armată și a făcut să înceapă fuga înapoi; căci mulțimea a auzit glasul și cele spuse au fost luate greșit drept un semnal care se părea că era pentru fugă, ca și cum dușmanii s-ar fi ivit în apropiere de ei mai repede decât orice

Text și context

Jurămintele de la Strasbourg (*Les serments de Strasbourg*, *Die Straßburger Eide*) reprezintă promisiunile de alianță rostite în catedrala din Strasbourg de urmașii lui Ludovic cel Pios, fiul lui Carol cel Mare: Ludovic Germanul, conducător al regatului francilor răsăriteni, și fratele său, Carol cel Pleșuv, conducător al regatului francilor apuseni. *Jurămintele* constituie primul document redactat în franceza medievală și unul dintre primele scrieri în germana veche. Au fost transcrise de Nithard, istoric din secolul al X-lea, regăsindu-se în *Istoria fiilor lui Ludovic cel Cuvios*. Acest document de anvergură, redactat în două mari limbi europene, a fost consfințit ulterior prin *Tratatul de la Verdun* (843), care atestă împărțirea fostului Imperiu Carolingian între succesori.

Cartea capuană (960) este considerată drept cel mai vechi document de limba italiană. În textul latin, care cuprinde în detaliu revendicările mănăstirii din Montecassino asupra pământului aflat în posesia unui oarecare Rodelgrimus, apare formula de jurământ în limba italiană, prin care martorii aduși de călugări declară că au cunoștință că acele pământuri, cuprinse între hotarele acestea, au fost stăpânite, timp de treizeci de ani, de Ordinul Sfântului Benedict.

Jurămintele de la Strasbourg (842)

Dicționar cultural

La distanță de aproximativ un secol, doi cronicari bizantini, **Theophilact Simocattes** (secolul al VII-lea) și **Theophanes Confessor** (secolul al VIII-lea), relatează, într-o manieră similară, un incident plasat în contextul retragerii armatei bizantine din calea avarilor. Ambele surse istorice consideră că „torna, torna, fratre” sunt cuvinte rostite într-o „limbă părintească”, vorbită de soldații traci romanizați. Traducerea pasajelor respective a fost realizată de Al. Philippide, acad. Al. Rosetti considerând că termenii aparțin limbii române și reprezintă comenzi folosite în armata bizantină. În mod suplimentar, se poate vorbi și despre caracterul fortuit al istoriografiei.

Împăratul bizantin Heraclius I supunându-l pe regele sasanid Khosrau al II-lea

închipuire. S-a produs o mare învălmășeală în armată și mult zgomot; fiecare striga tare să se întoarcă și se îndemna unul pe altul în limba băștinașă să se întoarcă, grăind cu foarte mare tulburare *torna, torna* ca și cum i s-ar fi ivit pe neașteptate o luptă în timpul nopții.”

Theophilact Simocattes, *Istoria domniei împăratului Mauriciu*
B. „Comentiolus s-a ascuns mai întâi în pădurile din Haemus, apoi a ieșit la iveală împreună cu Martinos. Și luând pe han pe nepregătite, deoarece mulțimea barbarilor se împrăștiase prin Tracia, a înaintat împotriva lui la primul schimb al gărzilor de noapte. Și a avut în mâinile sale prilej de mare izbândă, dacă n-ar fi fost abătut de la această încercare din pricina unei întâmplări. Un animal de povară aruncase sarcina de pe el și cineva a strigat pe stăpânul animalului să îndrepte povara, zicându-i în limba maternă: *torna, torna, fratre*. Stăpânul catărului n-a auzit glasul, dar l-au auzit ostașii și, crezând că sunt înfrânți de dușmani, au luat-o la fugă, strigând în gura mare: *torna, torna*. Cuprins de spaimă grozavă, hanul a început să fugă și el din răspuțeri. Și a fost lucru vrednic de văzut cum avarii și romanii fugeau unii de alții, fără să fie urmăriți de nimeni.”

Theophanes Confessor, *Chronographia*
Fragmente reproduse după Bogdan Murgescu (coord.),
Istoria României în texte (2001)

- Rezumați, în 100–120 de cuvinte, cele două izvoare narrative. Ce asemănări și ce deosebiri observați?
- Explicați forma „fratre”, în raport cu etimonul latin „frater”, ținând cont de modificările fonetice produse.
- Forma verbală „torna”, redată prin repetiție, este un imperativ. Ce cuvânt a generat în limba română?

2. DEZBATERE Recitiți informațiile de la rubrica **Dicționar cultural** alăturată și fragmentul de mai jos, apoi organizați la nivelul clasei voastre o dezbatere referitoare la semnificația cuvintelor „torna, torna, fratre”, valorificând și sursele citate anterior (Simocattes, Theophanes).

- ECHIPA 1:** va demonstra faptul că aceste cuvinte reprezintă o comandă militară.
- ECHIPA 2:** va susține că aceste cuvinte reprezintă un simplu îndemn, între camarazi.

„— Povestea începea cu un catâr, reluă Niculina. Mai precis, istoria noastră, a românilor, începe cu un catâr. Căci despre acest catâr au scris doi mari istorici bizantini din secolul VI.

— Theophanes și Theophylactus Simocatta, silabisi Corul.

— Iată ce spun, începu Niculina, schimbându-și pe nesimțite timbrul vocii. Era pe la anul 580. Hoardele avarilor prădau și pustiau Imperiul Oriental... [...]

— Dar Roma cea nouă veghea! izbucni Corul. Imperiul Roman de răsărit veghea! Bizanțul biruise și de data aceasta somnul.

— Doi generali romani...

— Comentiol și Martin...

— Doi generali și-au ascuns legiunile în codrii Munților Balcani... [...]

— Și într-o zi, continuă Niculina, sau poate era spre seară, înainte de căderea nopții, legiunile s-au năpustit asupra avarilor. Și, spun cei doi istorici bizantini, victoria ar fi fost sigură dacă... [...]

— Victoria ar fi fost sigură dacă nu intervenea catârul.

— Ca toți catârii, adăogă în șoaptă Corul, era împovărat. Purta de ceasuri, purta de zile și nopți, sarcina stăpânului...

— Povara se desprinsese, reluă Niculina, și alunecă, fără ca stăpânul să observe. Și atunci unul dintre soldați îi strigă din urmă, și cu toată puterea, îi strigă să se întoarcă și s-o ridice. I-a strigat: *torna, torna, fratre!*

— I-a strigat cu toată puterea, scandă Corul, i-a strigat: *Torna, Torna, fratre!*

— Și alți soldați, continuă Niculina, au repetat chemarea – *Torna, torna, fratre!* – și atunci cei din fruntea coloanei au auzit strigătul...

— *Torna, torna, retorna, fratre!* repetă Corul din ce în ce mai repede și mai sacadat.

— Și au crezut că au dat ordinul de retragere, continuă Niculina cu o voce tulbure, parcă sugrumată de emoție, și s-au întors din drum, strigând și ei: *torna, torna, fratre!* și s-a produs învălmășeală.

De câțiva timp mi se părea că visez, căci cea masă de umbre care se adunase începuse să se agite, murmurând *torna, torna, retorna, fratre* și îndreptându-se spre noi ca o singură, monstruoasă făptură.”

Mircea Eliade, *19trandafiri* (1980)

3. Amintește-ți trei particularități ale textului epistolar, studiat în clasa a IX-a. Identifică-le în scrisoarea de mai jos, la nivel formal.

[Scrisoarea lui Neacșu]

[29–30 iunie 1521]

Țara Românească

[†] *Mudromu i plemenitomu, I čistitomu i bogom darovanomu*

Župan Haniš Begner **ot** Brașov mnogo zdravie **ot** Někšul **ot** Dlugopole.

I pak dau știre domnie-tale **za** lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au eșit den Sofiia, și aimintrea nu e, și se-au dus în sus pre Dunăre. **I pak** să știi domniia-ta că au venit un om de la Nicopole de mie mi-au spus că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corabii ce știi și domniia-ta pre Dunăre în sus.

I pak să știi că bagă den toate orașele câte 50 de omini să fie în ajutor în corăbii. **I pak** să știi cumu se-au prins nește meșteri den Țarigrad cum vor trece aceale corabii la locul cela strimtul, ce știi și domniia-ta. **I pak** spui domnie-tale de lucrul lu Mahamet **beg**, cum am auzit de boiari ce sânt **megiiași** și de genere-miiu Negre, cumu i-au dat împăratul **slobozie** lu Mahamet beg, pre io-i va fi voia pre Țeara Rumânească, iară el să treacă.

I pak să știi domniia-ta că are frică mare și Băsărab de acel **lotru** de Mahamet beg, mai vârtos de domniele voastre. **I pak** spui domnie-tale ca mai marele miu de ce am înțeleș și eu. Eu spui domnie-tale, iară domniia-ta ești înțelept și aceste cuvinte să îți domniia-ta la tine, să nu știe umini mulți și domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine.

I bog te veselit, amin

text reprodus după *Literatura română medievală*, antologie alcătuită de un colectiv condus de Dan Horia Mazilu (2003)

Note lexicale

jude (s.m.) – (în vechea organizație a Țărilor Române) demnitar cu atribuții judecătorești și administrative, stăpân de rumâni; principe, cneaz.

župan (s.m.) – jupân, titlu de politețe dat în Țările Române persoanelor care ocupau anumite funcții înalte sau demnități, echivalând cu domn sau cucon.

ot (prep.) – (înv.) de, de la, din; termen de cancelarie, folosit în secolele al XVI-lea–al XIX-lea.

I pak (sl.) – formulă în limba slavonă, tradusă prin *și iarăși*, având rol pragmatic (marcător discursiv).

za (prep.) – (înv.) de, despre.

beg (s.m.) – (bei) guvernator al unui oraș sau al unei provincii din fostul Imperiu Otoman; titlu dat de turci domnilor Țărilor Române.

megieș (s.m.) – (în Evul Mediu, în Moldova și în Țara Românească) aici cu sensul de vecin, persoană aflată în apropiere sau proximitate.

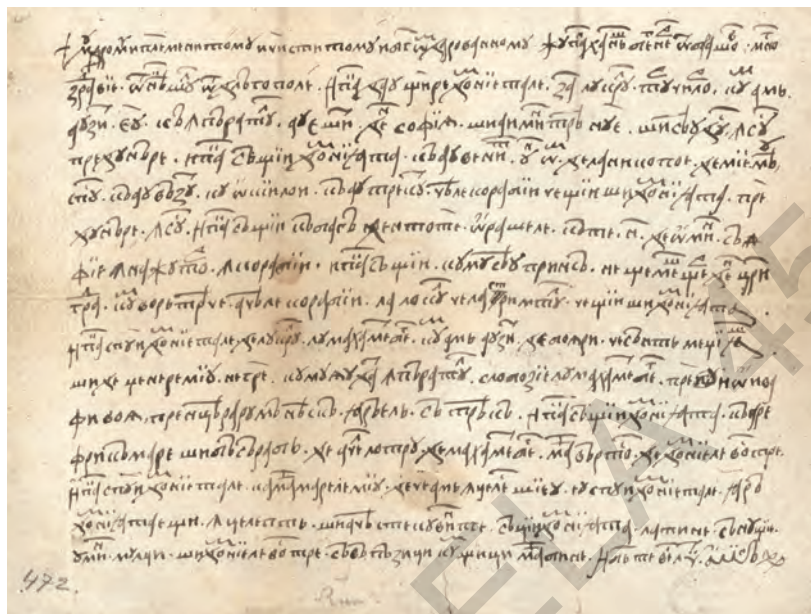
slobozie (s.f.) – aici cu sensul de libertate, permisiune.

lotru (adj.) – (înv., pop.) hoț, tâlhar, nelegiuit.

sangeac (s.n.) – subdiviziune teritorial-administrativă a unui pașalâc sau a unui vilaiet, în Imperiul Otoman; guvernator al unui sangeac.

Chei de lectură

Scrisoarea lui Neacșu reprezintă cea mai veche atestare a limbii române în scris, fiind descoperită de către Friedrich Wilhelm Stenner în arhivele județului Brașov (1894), unde se păstrează și astăzi. Documentul original, cu pecete aplicată pe verso, interesează prin conținutul său diplomatic, politic, militar și trebuie pus în relație cu expansiunea otomană de la începutul secolului al XVI-lea. Scrisoarea nu este datată, însă reconstituirea evenimentelor (29/30 iunie 1521) a fost realizată de Nicolae Iorga, în baza contextului istoric și a numelor menționate în text. Informațiile transmise de negustorul Neacșu din Câmpulung către judele sas al Brașovului se referă la campania lui Soliman contra Regatului Ungariei, revelând detalii despre mișcarea flotei otomane pe Dunăre, dificultatea înaintării prin zona Porților de Fier și intenția turcilor de a cuceri Transilvania, trecând prin Valahia. Alte amănunte privesc incursiunile de jaf pentru care Mehmet-beg primise permisiunea sultanului. Scrisoarea este redactată în alfabet chirilic, în *scriptio continua*, iar limba în care este scris textul nu diferă fundamental de limba română contemporană. Lexicul este preponderent latin (175 de cuvinte din totalul de 190 sunt de origine romanică), exceptând formula introductivă și pe cea finală, convenții epistolare ale limbii slavone, și instrumentele de legătură (*I pak, ot, za*). Informațiile sunt comunicate într-o formă concisă, iar construcția frazei este superioară celei din **textele rotacizante**. **Scrisoarea lui Neacșu** rămâne o importantă dovadă a exercițiului redactării unui text în limba română, dar și o mărturie a stilului epistolar de la începutul secolului al XVI-lea, din perioada **slavonismului cultural**.

Scrisoarea lui Neacșu (1521), Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Brașov, colecția de documente Stenner

• O limbă română din secolul al XVI-lea

1. Citește explicațiile oferite la rubrica **Dicționar cultural** de la pagina 29, apoi grupează cuvintele în două serii: antroponime și toponime.
2. Reconstituie cronologia evenimentelor din scrisoare, prin menționarea a două informații aflate în relație de tipul cauză–efect.
3. Localizează, din punct de vedere geografic, „locul cela strimtul” menționat în text.
4. Scrisoarea este compusă după vechile norme ale stilului epistolar (**adresă, salutație, subscriptie**), redactate în limba slavonă. Identifică aceste formule în textul scrisorii.
5. Textul a fost inițial transliterat, adică transcris cu alfabet latin. Transpune, în caiet, textul scrisorii din româna de secol al XVI-lea în limba română contemporană, având în vedere:
 - sensul cu care apar cuvintele în context;
 - înlocuirea registrelor arhaic, popular sau regional cu cel neologic sau cult;
 - respectarea normelor actuale de ortografie și punctuație.
6. Extrage, din text, cinci cuvinte de origine latină, indicând etimonul în cazul fiecăruia.
7. Comentează, din punct de vedere pragmatic, rolul formulei inițiale și al celei finale (intenție, atitudine, perspectivă, limbaj, relații de putere, apartenență socială):

„Mudromu i plemenitomu, I čistitomu i bogom darovanomu Župan Haniš Begner ot Brașov mnogo zdravie ot Někšul ot Dlugopole.” (sl.) → „Înțeleptului și nobilului și cinstitului și de Dumnezeu dăruitului jupan Hanăș Begner din Brașov multă sănătate de la Neacșul din Câmpulung.” (rom.)

„I bog te veselit, amin” (sl.) → „Și Dumnezeu să te veselească. Amin” (rom.)

8. Amintește-ți, din clasele de gimnaziu, ce grad de politețe exprimă pronumele „domniia-ta” / „domniile voastre”, pentru a explica, în contextul scrisorii, rolul pragmatic al acestora.

9. Precizează două valori ale construcției slavonești *l pak*, utilizată atât în poziție inițială, cât și în poziție mediană (în mijlocul paragrafului).

10. Explică, din punct de vedere fonetic, structurile de mai jos.

a) se-au dus = ...

b) se-au prins = ...

c) vor trece = ...

11. Recunoaște greșeala de exprimare din sintagma „au văzut cu ochii lui”. Cu ce rol este folosită?

12. **RECEPTARE CRITICĂ** Citește fragmentul următor, pentru a rezolva cerințele de mai jos.

„Să revenim la *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*. Ea a fost până acum tradițional transcrisă literă cu literă, ceea ce nu permite nespecialistului să-și facă o idee despre autentică pronunție. Limba este altminteri («aimintrea nu e», cum spune textul, cu «aimintrea» din latină, de comparat cu fr. «autrement» și cu it. «altramente»), foarte curată, romană, neolatină cu foarte puține împrumuturi. În afară de formulele de introducere și de încheiere, care sunt în slavonă, singurele cuvinte nelatine sunt «a se păzi», «slobozie» (libertate, mână liberă), «corăbii» și «oraș».

Transcrierea simplă din slavonă, literă cu literă, dă așadar azi o idee greșită despre autentică pronunție. Un exemplu: «ieșit» scris «eșit» în «împăratul au eșit din Sofii». Cuvântul era însă pronunțat «ieșit» exact ca astăzi. Doar că româna se scria folosind normele slavei de sud, în special cele din bulgara veche, așa încât diftongul «ie-» la inițială era scris «e-», precum în bulgară. [...]

De aceea, deși în scrisoarea lui Neacșu găsim scris în chirilice când sultanul a «eșit» din Sofia, Neacșu scria de fapt, cu convențiile grafice ale bulgarei, că sultanul a «IEșit», cu «ie-», ca astăzi, și «ieșit» în mod sigur pronunța și el.

A preferat să scrie cu litere slavonești mai degrabă decât grecești și pentru că alfabetul grecesc nu i-ar fi permis să scrie «ă»-urile și «î»-urile și «ș»-urile și toate «ce»-urile și «ci»-urile și multe altele pentru care româna avea să adopte unele reguli ortografice din italiană.”

Dan Alexe, *Babel. La început a fost cuvântul* (2022)

a) Precizează formele adverbului „altminteri” în limbile romanice menționate în text.

b) Stabilește etimologia cuvintelor „(a se) păzi”, „slobozie”, „corăbii” și „oraș”.

c) Construiește un argument, respectiv un contraargument referitor la motivul lui Neacșu de a opta pentru scrierea cu alfabet chirilic, în detrimentul celui grecesc.

13. Justifică faptul că *Scrisoarea lui Neacșu* poate fi citită și ca un raport informativ, din perspectiva datelor transmise, a surselor invocate, a caracterului confidențial.

Dicționar cultural

Nĕkšul – Neacșu Lupu, negustor influent din zona Câmpulung, cunoscut datorită legăturilor cu negustorii brașoveni, cărora le furniza mărfuri turcești, aduse din sudul Dunării, prin interpuși (unul dintre ei fiind chiar ginerele său, Negru, menționat în text).

Haniș Begner – Johannes Beckner, Ianoș Bengner – judele (primul magistrat) sau Burgermeisterul Cetății Brașovului, funcție pe care o moștenise de la tatăl său; alături de alți doi membri ai comunității săsești, Fuchs și Honterus (militant al reformei lutherane), a întemeiat la Brașov o moară de hârtie, sprijinindu-l pe diaconul Coresi să tipărească *Întrebarea creștinească* (1559), adică traducerea *Catehismului lutheran*.

Dlugopole – numele slavon al orașului Câmpulung Muscel (Argeș).

Nicopole – fortăreață aflată în Bulgaria, pe malul Dunării, loc al desfășurării unei cruciade antiotomane din Evul Mediu târziu (1396), soldată cu înfrângerea coalitiei creștine.

Sofi(i)a – oraș în sud-estul Europei și capitala Bulgariei, din care sultanul ordonă ieșirea armatelor.

Țarigrad – (lit. *orașul țarului*) Constantinopol, capitala Imperiului Bizantin, actualul Istanbul (Turcia).

Împăratul – Soliman Magnificul (1494–1566), supranumit *Cuceritorul* sau *Legislatorul*, considerat cel mai mare sultan al turcilor din toate timpurile, care i-a înfrânt pe unguri în bătălia de la Mohács (1526). Datorită jurnalului său de campanie, foarte amănunțit, evenimentele au fost date.

Mahamet beg – general al sultanului Soliman, **sangeacul** Nicopolei și apropiat al sultanului.

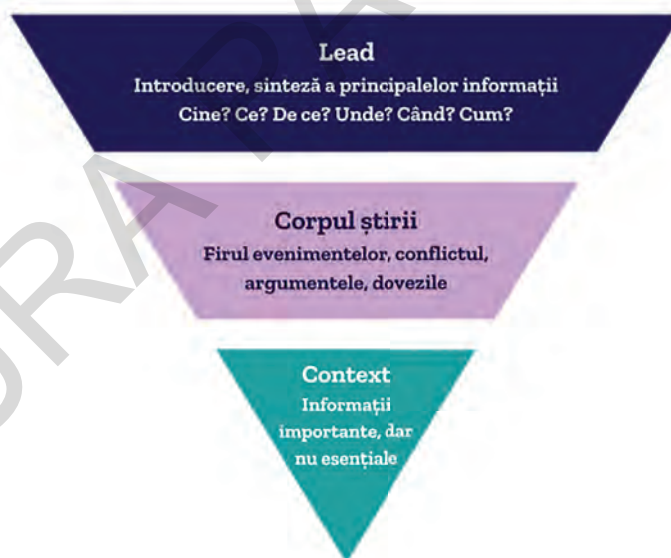
Băsărab – Neagoe Basarab (1512–1521), domnitor al Țării Românești și om de aleasă cultură de inspirație umanistă, autor al *Învățăturilor către fiul meu*, *Theodosie* (1521), redactate în limba slavonă.

U1. Fundamente ale culturii române

Conexiuni

1. Ilustrează distincția dintre *fapte* și *opinii* prin câte două exemple extrase din textul scrisorii.
2. **EDUCAȚIE MEDIA** Ca să se transforme în știre, o informație trebuie să îndeplinească anumite calități. Valoarea de știre este dată de calitatea unui fapt ori a unui eveniment de a prezenta suficient interes pentru a fi adus la cunoștința publicului. Completează, în caiet, tabelul cu aspecte relevante extrase din *Scrisoarea lui Neacșu*, care o validează din acest punct de vedere.

Calitatea de știre	Aspecte relevante
noutate (actualitatea este cea mai importantă calitate a unei știri)	
proeminența actorilor (cu cât protagoniștii sunt mai cunoscuți, cu atât informația va fi de mai mare interes)	
proximitate (cu cât un eveniment se întâmplă mai aproape, cu atât este de un mai mare interes)	
impact și consecințe (impactul și consecințele directe ale unui eveniment creează valoarea de știre)	
conflict (dacă evenimentul relatat este generat de un conflict între două sau mai multe forțe, persoane, idei, credințe etc., are mai multe șanse să atragă atenția)	
interes public (tema trebuie să fie de interes pentru o comunitate sau buna guvernare a acesteia)	
raritate sau unicitate (informația prezintă o situație neobișnuită, atipică, inedită etc.)	

Centru pentru Jurnalism Independent (CJI)

3. Redactează, în 100–150 de cuvinte, o știre care să valorifice exclusiv informații menționate în *Scrisoarea lui Neacșu*. Știrea trebuie să cuprindă:
 - **introducerea** (un prim paragraf care sintetizează principalele informații și oferă răspunsuri la cele șase întrebări esențiale: cine? ce? de ce? unde? când? cum?);
 - **corpul știrii** (conflict, detaliile derulării evenimentului, dovezile care susțin faptele, citarea surselor);
 - **contextul** (fixează evenimentul, oferind un cadru mai larg al înțelegerii, introduce informații care nu sunt esențiale, dar sunt la fel de importante).

Latinitate și dacism (studiu de caz). Norme de redactare academică

Fișa studiului de caz

- **Titlu:** *Latinitate și dacism*
- **Rezumat:** *Latinitatea* și *dacismul* reprezintă componente de bază ale etnogenezei românești, fenomen complex definit ca sinteză etnică și lingvistică. Romanitatea românilor a constituit, atât pentru istorici, cât și pentru lingviști, o temă constantă de-a lungul secolelor, începând cu umaniștii veacului al XVI-lea și reprezentanții Școlii Ardelene. Interesul pentru componenta autohtonă și miturile fondatoare apare odată cu istoriografia romantică a secolului al XIX-lea. Această „redescoperire a jocului cu trecutul”, cum o numește istoricul Lucian Boia, a condus de multe ori la o serie de excese și deformări tendențioase, de tipul **purismului latinizant** sau al curentului **protocronist** manifestat în perioada comunistă.
- **Cuvinte-cheie:** *conștiință națională, etnogeneză, dacism, latinitate, protocronism, purism, romanizare, sinteză etnică și lingvistică*
- **Componența echipei:**
 1.
 2.
 3.
 4.
 5.
- **Data susținerii:**

Componente de evaluat	Criterii de evaluare	Autoevaluare (elev)	Evaluare (profesor)	Interevaluare (colegi)
Redactarea studiului de caz	Corectitudinea informației științifice/ conținutului			
	Respectarea normelor de redactare academică			
	Originalitatea abordării temei/ conținutului			
	Relevanța alegerii resurselor bibliografice			
Prezentarea proiectului	Adaptarea discursului la contextul comunicării			
	Utilizarea adecvată a normelor limbii literare			
	Centrarea discursului pe receptor sau interlocutor			
	Integrarea mijloacelor nonverbale și paraverbale			

Notă! Se recomandă ca aceste aprecieri să fie justificate, să se realizeze obiectiv și independent, folosind calificative de tipul: *excellent* (E), *foarte bine* (FB), *bine* (B), *suficient* (S), *insuficient* (I).

Programa de *Limba și literatura română pentru clasa a XI-a* prevede elaborarea unor studii de caz, ce vor fi repartizate la începutul anului școlar. Acestea presupun două etape distincte:

I. prima etapă (asincron), în care elevii, organizați în echipe de câte 4–6 membri, primesc bibliografie, sugestii pentru dezvoltarea temei și sarcini de lucru concrete pentru explorarea temei. În primă instanță, există o fază de documentare, în care se investighează tema, prin parcurgerea bibliografiei și prelucrarea surselor primare (texte literare/nonliterare/de graniță);

U1. Fundamente ale culturii române

II. a doua etapă (sincron), când echipa de experți prezintă rezultatul cercetării, în plenul clasei, sub forma unei lucrări întocmite în acord cu normele de redactare academică. Pentru verificarea autenticității lucrării, se pot accesa softuri antiplagiat, care generează un raport de similitudine.

Evaluarea studiului de caz se poate face pe tot parcursul prezentării (modalitatea rămâne la alegerea grupei de experți), prin feedback oferit de profesor sau prin interevaluare (evaluare colegială). De asemenea, se poate folosi o grilă de evaluare, care să asigure o mai bună obiectivitate a aprecierilor. În cele ce urmează, propunem o modalitate de sistematizare a informației necesare studiului de caz.

Studiul de caz

„**Studiul de caz** este doar una dintre diferitele metode de a efectua cercetări în domeniul științelor sociale. Folosirea studiilor de caz în scopuri de cercetare rămâne unul dintre cele mai provocatoare eforturi depuse în domeniul științelor sociale. [...] Un alt scop este finalizarea studiului prin redactarea unui raport sau a unei lucrări convingătoare. [...] Ca strategie de cercetare, studiul de caz este de multe ori folosit pentru a contribui la cunoștințele noastre cu privire la indivizi, grupuri, organizații, societate, politică și alte fenomene înrudite.”

Robert K. Yin, *Studiul de caz. Designul, analiza și colectarea datelor* (2005)

I. Surse de informare și documentare

• Popoare și spații istorice

„Vede-să dară că toți scriitorii țărâlor și istoricii într-acestea să tocmesc, cum și țara aceasta, curinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Ghetia. Săvai că Antonie Bonfinie în *Istoria* ce face foarte pe larg de lucrurile ungurești, în cartea-i dintâi, în decada dentâiu, oareceși osebite face între Dachia și Ghetia zicând: «Dachii, ghetilor sunt rudă sânt, de vrême ce și unii și alții acéșiai limbă au și dentr-un loc când au ieșit, au ieșit și au venit într-acéste părți.» Măcar unii den Scandinaviia zic să fie dachii și ghetii, cărora, zice el, le zicem goți. Iar mai mulți zic să fie venit de la Dais, carii sânt în Schitia asiatică, pentru că daeg, cum zice Stravon gheograful, ca fiind vecini cu lăcuiorii Hircaniei, și ei ca hunii și ca alte noroade dentr-acolo schitice, locuri mai bune de a lăcui căutându-și, într-acéste părți ale apusului au venit. Ci dară dachii și ghetii, zice, nu sânt din Scandenavia, ci din asiatica Schitie. Și, de vrême ce decât ai Apusului oameni, ai Răsăritului mai vechi sânt, cu direptul dintr-acolo într-acéste părți au venit. Mai zice acest Bonfinie că ghetii sânt cărora acum le zicem vlahi.”

Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești dintru început* (1716)

1. Menționați unitatea teritorială a „Dachiei” (cunoscută și sub numele de „Ghetia”).
2. Oferiți două argumente în baza cărora „dachii” și „ghetii” sunt considerați înrudiți.
3. Precizați originea acestor popoare, având în vedere confuzia „geților” cu „goții” datorată lui Iordanes (un istoric got romanizat, originar din Moesia, de la mijlocul secolului al VI-lea).

• Un etnonim difuz

„Încă de la Tocilescu și Pârvan, s-a considerat, explicit sau implicit, că afirmația lui Plinius cel Bătrân, după care **daci** ar fi numele latin al neamului pe care grecii îl numeau **getai** este adevărată, dacă nu cumva chiar unica explicație a dublului nume purtat de autohtonii din ținuturile carpato-dunărene, drept care

aceștia au fost numiți, în toate limbile moderne, **geto-daci**. Paradigmatic, opera fundamentală a lui Pârvan poartă titlul *Getica* și subtitlul *O protoistorie a Daciei*. Copleșitoarea majoritate a arheologilor și istoricilor care i-au succedat lui Pârvan au adoptat artefactul geto-daci, folosind etnonimele reale fie ca simple variații stilistice, fie fără a explicita în detaliu această opțiune într-o triadă ce marca implicit o nuanță diacronică: geți pentru vremea lui Herodot, daci pentru epoca războaielor cu Roma, în intervalul dintre aceste puncte extreme preferând o foarte laxă utilizare a hibridului modern geto-daci. Retorica național-comunistă a extras din această terminologie tema unității de nezdruncinat, pe care a declinat-o în cele mai diverse variante de spațiu și timp, conferind sistematic surselor arheologice o determinare etno-istorică subsumată acestei obsesive unități geto-dace și interzicând brutal orice discuție în jurul celor două nume antice.”

Zoe Petre, *Practica nemuririi*.

O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți (2004)

1. Indicați principalele două surse care acreditează etnonimul geto-daci.
2. Explicați de ce acest construct hibrid este considerat un artefact.
3. Precizați motivul pentru care retorica național-comunistă a confiscat acest concept.

• Simbol și totem

„După Strabon, dacii se numiră mai întâi *dáoi*. O tradiție conservată de Hesychinus ne informează că *dáos* era numele frigian al lupului. [...] Deci dacii se numeau ei înșiși mai demult «lupi» sau «cei care se aseamănă cu lupii». Tot după Strabon, sciții nomazi la est de Marea Caspică purtau, de asemenea, numele de *dáoi*. Autorii latini îi numeau *Dahae*, și unii istorici greci *dáoi*. Numele lor etnic deriva foarte probabil din iranianul *dahae*, «lup». Dar asemenea nume nu constituiau o excepție printre indo-europeni. [...] Faptul că un popor își trage denumirea etnică de la numele unui animal are întotdeauna o semnificație religioasă. Mai precis, acest fapt nu poate fi înțeles decât ca expresie a unei concepții religioase arhaice. [...] Revenind la daci, pare destul de probabil că numele lor etnic derivă, în ultimă instanță, de la epitetul ritual al unei confrerii războinice. Etapele procesului, prin care apelativul ritual al unui grup a devenit numele unui întreg popor, ne scapă. [...] Dar ne putem reprezenta lucrurile în două feluri: 1) fie că datorită eroismului și ferocității tineretului războinic al unui trib, epitetul lor ritual – «lupii» – a devenit numele întregului trib; 2) fie că epitetul ritual al unui grup de tineri imigranți victorioși a fost acceptat de aborigenii învinși și supuși. În acest ultim caz putem crede că acești cuceritori au devenit aristocrația militară și clasa dominantă.”

Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-han* (1980)

1. Reconstituiți filiera prin care poporul dac se revendică din animalul-totem (lupul).
2. Justificați, printr-un exemplu din text, faptul că un popor se identifică prin denumirea unui animal.
3. Rezumați cele două ipoteze prin care „apelativul unui grup ritual” s-a transformat într-un etnonim.

• Continuități, discontinuități, ipoteze

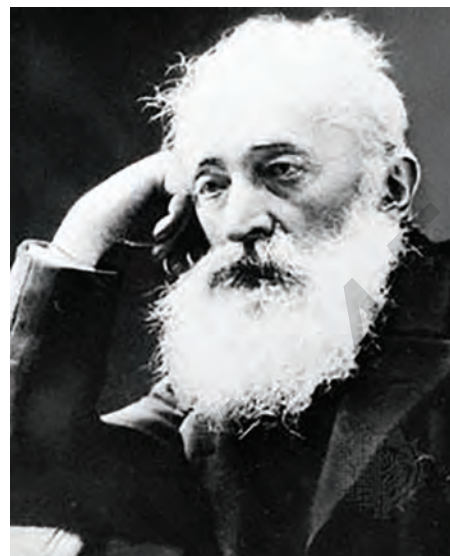
„Dion Casiu se arată pretutinde entuziastul marelui împărat. După ce zugrăvește, în un tablou, plin de viers, întâmplările două războaie cu dacii, el încheie în următorul chip: «Astfel Traian trecu podul cel pe Dunăre făcut, și, măcar că mai târziu, totuși cu atât mai sigur, mișcând război cu mare ce supuse pe daci (*ekratese*)... Capul lui Decebal fu dus la Roma și Dacia, înființându-se în ea de Traian colonii, s-a prefăcut în provincie» [...]. Mai apoi, tot în viața lui Traian [...], vorbind despre răscularea iudeilor, Dion Casiu spune că ei ar fi ucis aproape două sute douăzeci mii romani și greci; mai departe el pomenește despre omorârea

U1. Fundamente ale culturii române

două sute de mii în Cipru... Au perirea unei întregi și mari națiuni, precum erau dacii el ar fi putut a o trece cu vederea? Au el ar fi putut a trece cu vederea nu numai pierirea, ci măcar strămutarea unui așa popor? În acest chip, după mărturisirea lui Dion Casiu, supunerea dacilor nu se deosebea de a galilor sau a iberilor; Traian n-a făcut în Dacia altceva decât a poftit pilda lui Scipione, Sertoniu, Cesariu etc. în Spania și a lui August în Galia; coloniile erau menite spre înfrângerea și romanizarea dacilor, precum ele înfrânau și romanizau pe gali și pe iberi, precum înfrânau și romanizau toate țările mai primejdioase, mai scumpe, căci romanii, după exprimarea lui Montesquieu, prețăluiau popoarele biruite după greutatea biruinței.”

Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Perit-au dacii?* (1871)

1. Precizați motivul simbolic pentru care capul lui Decebal a fost dus la Roma.
2. Menționați un rol al coloniilor înființate de Traian în noul teritoriu cucerit.
3. Explicați de ce B.P. Hasdeu este sceptic în privința informațiilor consemnate de Dio Cassius.

• O categorie istorică

„Obiectul analizei noastre este ideea despre **romanitatea românilor**, evoluția ei în cursul veacurilor. Ce înțelegem prin ideea romanității românilor? Aceasta este în primul rând ideea despre descendența romană a românilor din coloniștii romani transplantați în Dacia traiană; de aci decurge logic o serie de idei înrudite și adiacente, dar care fac parte din ansamblul categoriei istorice de romanitate a românilor. Aceste idei complementare sunt: ideea stăruinței elementului roman în Dacia abandonată de Aurelian năvălirilor barbare; ideea unității de neam a românilor din întregul teritoriu locuit de ei; ideea latinității limbii române; ideea esenței romane a unor obiceiuri și datini populare. [...] Începând cu veacul al XIV-lea, conștiința romanității carpato-dunărene se dezvoltă într-un cadru politic propriu, statele feudale Țara Românească și Moldova. Datorită unor împrejurări externe la solicitarea cărora țările române au reacționat, romanitatea orientală va intra în sfera unei întinse și complexe zone a conștiinței europene preocupate de pericolul expansiunii otomane. La cunoașterea romanității românilor dobândită în perioada precedentă se adaugă o aprofundare a conștiinței autohtone române despre originea romană a neamului, precum și argumentarea acestei origini prin caracterul latin al limbii române.”

Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* (1972)

1. Precizați în ce constă categoria istorică numită romanitatea românilor, așa cum reiese din text.
2. Notați, în caiet, cele trei idei complementare (înrudite/adiacente) referitoare la romanitatea românilor.
3. Explicați motivul pentru care conștiința romanității se dezvoltă într-un cadru politic propriu.

• Identitate și alteritate

„Scriitorii poloni au adevărit că întregul romanilor care locuiau în Dacia și în Mysia, prin repetatele năvăliri ale slavilor și ale bulgarilor, s-a preschimbat în «poporul» român, așa cum am mai însemnat noi și aiurea; și, cu toate că Leunclavius [...] pretinde că valahii au fost astfel numiți de către germani, pare totuși mai întemeiată părerea polonilor, de vreme ce în limba slavă *voloh* nu însemna decât «italic» sau «roman». Dacă nu cumva ar prefera cineva ca și slavii să fi deprins de la germani că daco-romanii au fost numiți **vlahi**, fiindcă Leunclavius susține că sună la fel. Chiar și rațiunea ne convinge că romanii din Dacia au fost numiți astfel întâia dată de către slavi, pentru că, pe când mai înainte neamurile de la miază-noapte auziseră doar de numele romanilor (pe care îi numeau pe limba lor **voloh**), după ce au dat năvală către hotarele Imperiului Roman de pe meleagurile lor cele înghețate și după ce le-a ieșit în cale Dacia ca întâia provincie

a Imperiului Roman (căci de acolo aveau ei să treacă Istrul), cu acest nume de voloh i-au întâmpinat ei prima dată pe romanii din Dacia. Oricum ar fi, slavii, fie pe limba lor proprie, fie împrumutându-se din cea a germanilor – altfel spus, autorii sunt de acord că pe limba amânduror neamurilor *voloh* înseamnă ca atare «roman».”

Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei româno-moldo-vlahilor* (1712)

1. Precizați cele două filiere care explică originea termenului „voloh” și traducerea aferentă.
2. Formulați, într-un enunț, concluzia la care ajunge autorul, cu privire la numele voloh.
3. Descrieți contextul în care slavii au desemnat populația romanizată prin acest etnonim.

• Conștiința romanității

„Așijderea și limba noastră din multe limbi este adunată și ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcar că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la predoslovia letopiseșului celui moldovenesc de toate pe rând: ce fiind țara mai de apoi ca la o slobozie, de prin prejur venind și descălecând, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la râmieni, cele ce zicem latină, pâine, ei zic *panis*, carne, ei zic *caro*, găină, ei zic *galina*, [...] fămeia, *femina*, părinte, *pater*, al nostru, *noster* și altele multe din limba latinească, că de ne-am socoti pe amănuntul, toate cuvintele le-am înțelege. Așijderea și de la frânci, noi zicem cal, ei zic *caval*, de la greci straste, ei zic *strafas*, de la leși prag, ei zic *prog*, de la turci, m-am căsătorit, de la sârbi cracatiță și alte multe ca acestea din toate limbile, carele nu le putem să le însemnăm toate. Și pentru aceasta se cunoaște că cum nu-i descălecată țara de oameni așezați, așa nici legile, nici tocmeala țării pe obiceiuri bune și legate, ci toată dreptatea au lăsat-o pe acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, aceea a fost lege, de unde au luat și voie așa mare și vârf. Deci cumu-i voia domnului, de caută să le placă tuturor ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicei până astăzi trăiește.”

Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei* (1642)

1. Comentați afirmația cronicarului moldovean, „măcar că de la Râm ne tragem”.
2. Ilustrați latinitatea limbii române, prin cinci exemple din text (indicând și etimonul).
3. Precizați, cu câte un exemplu, cinci influențe străine manifestate asupra limbii române.

• Combaterea tezei roesleriene

„Roesler pare deci a primi de adevărate spusele lui Eutropiu, care zice că «Dacia pierduse prin lungul război împotriva romanilor poporațiunea sa bărbătească». [...] Chiar dacă am lua ca atare spusele lui Eutropiu, nu arată el oare prin cuvintele sale că femeile și copiii dacilor nu suferiră cu toții soarta părinților? Apoi această nouă generație nu era ea îndestulătoare pentru a reconstitui în țară o bază națională pe care să se poată hultui elementul roman? De aceea, și inscripțiunile găsite atât în Dacia, cât și aiurea ne dovedesc cu prisosință ființarea poporului dac după cucerire, precum și romanizarea lui. Trebuie amintit că poporul roman înțelegea a lipi de imperiul său provinciile cucerite într-un cu totul alt chip de cum au făcut-o în timpurile mai noi ungerii sau nemții. Departe de a alcătui o castă despărțită de poporul cucerit, romanii se legau cu el prin căsătorii, îi înlesneau intrarea în cetățenia romană și cu toate că îl întrebunțau la toate lucrările, îl făceau să se bucure de toate foloasele.”

A.D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*.

Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiană (1884)

1. Formulați, într-un enunț, ideea pe care se sprijină teoria lui Robert Roesler.
2. Precizați o dovadă a continuității elementului autohton, conform textului.
3. Menționați o modalitate prin care poporul cucerit era asimilat de către romani.

U1. Fundamente ale culturii române

• O unitate lingvistică

„În ceea ce privește graiul romanic, din care derivă categoric unitatea lingvistică a limbii române, datele istorice nu confirmă în niciun caz ipoteza care restrânge spațiul său de formare la mediul iliro-roman și la regiunile vestice ale Peninsulei Balcanice. Este adevărat că în secolul al VI-lea, într-o inscripție din Sirmium de prin anul 580, săpată în greacă de un soldat sau de un lucrător care nu știa bine limba, se cere ajutorul Domnului ca să se apere de invazia avarilor *Romania*. Incontestabil că aici noțiunea de *Romania* apare în opoziție cu teritoriul ocupat de barbari, noțiune ce se formează în întreaga lume latină în secolul al IV-lea și a dăinuit, pe cât se pare, mai mult în imperiul răsăritean, singurul la vremea aceea în care se mai menținea, după prăbușirea Occidentului, ideea de stat și de graniță. Am arătat, în altă parte, de ce termenul acesta nu implică în mod necesar existența unei autonomii politice, dar nu este mai puțin adevărat că el presupune noțiunea de romanitate.”

Gheorghe Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român* (1940)

1. Menționați sursa din care derivă unitatea lingvistică a limbii române.
2. Precizați în ce constă confuzia apărută pe inscripția de la Sirmium, din secolul al VI-lea.
3. Explicați relația care se stabilește între *Romania* și romanitate, așa cum reiese din text.

• Mitul dacic

A. „Era, de la fericitul Zalmoxis, cursul vremii într-al cincilea ciclu, socotind ciclul cât numărul zilelor anului, adică trei sute șaiszeci și cinci de ani. Iar dintr-al cincilea ciclu, credincioșii vechi de la Carpați numărau ani o sută douăzeci. În văile depărtate, unde izvoarele și puhoaietele înălțimilor se prefac în pâraie și lacuri, iar oamenii își clădesc case de bârne în așezări statornice, lumea își întorsese fața către o lege nouă și număra anul 780 de la izbăvitorul Hristos. În muntele cel ascuns, care va rămâne necunoscut până la sfârșitul timpurilor, bătrânul legii vechi privea din gura peșterii lui lucirea nouă de primăvară. [...] Monahii lui Zalmoxis trecură spre zidul brădetului, intrară ca pe subt coloane și pătrunseră în poiană, unde ardea focul de vreascuri și cetină, pârâind și aruncând scânteii. Ucenicii cei tineri, fără bărbi și cu părul tușinat pe frunte și pe după urechi, se ridicară cu grabă depe trunchiurile lor și se închinară cu mâinile pe piept, făcând semnul tagmei. Erau bucuroși ca și veverițele; încercau să-și ascundă plăcerea de a vedea pământeni în domnia fiarelor și a singurătății, dar nu izbuteau. Kesarion Breb își alătură fruntea lui de a lor, îmbrățișându-i, cum făceau și soții săi. Fără niciun cuvânt, se așezară pe trunchiurile de brad răsturnate. Învățăceii ațâțară focul. Din când în când își întorceau spre oaspeți ochii în care se desfătau lacrimi de prietinie.”

Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur* (1933)

B. „O peșteră larg căscată. Multe stânci. Amurg. Un stejar bătrân cu o scorbură. Zamolxe, cu o piele de căprioară pe umeri, șade în fața peșterii, pe o piatră.

ZAMOLXE (singur): Mă-mpărtaşesc cu câte-un strop din tot ce crește și se pierde.

Nimic nu mi-e strein,

și numai marea îmi lipsește.

Duhul meu – al meu sau al pământului e tot atât –

și-a așternut aici cojocul său de mușchi și-așteaptă.

De câte ori nu cântă, el așteaptă,

și visul vine harnic să-l dezmiere.

Lac îmblânzit de zile fără vânt sunt eu

Placă memorială ridicată de împăratul Traian în urma victoriei asupra regatului dac

și-s singur.
 Atât de singur că de mult uitat-am să mai fac
 deosebire
 între mine și-ntre lucruri.
 (adresându-și spiritul în natură)
 Numai om cu om ești: tu și eu.
 Singurătatea spălăcește-aceste mărginiri
 și împletindu-te cu taina lor, te pierzi în stâncă
 și te scurgi în unde și-n pământ.
 Nu știi:
 mă-ntorc în mine, ori cucernic îmi îndrept
 urechea spre păduri?
 Aud un glas de mierlă zgomotoasă;
 E Dumnezeu?
 E Orbul?
 Departe ești poporul meu dac, neam de urși.
 Religie nouă și vânjoasă încercat-am să-ți aduc
 din inima necunoscutului.
 Voiam să-ți fiu un bun răsad,
 dar tu, nențelegându-mi rostul, mi-ai lovit
 cu pietre vorbele.
 A fost o vreme când urlam. Voiam să răzvrătesc
 și munții împotriva ta, și le strigam:
 «Rostogoliți-vă cerurile, nebunia și apele
 peste mândria neamului meu trac» -
 ci azi veninul mi s-a potolit,
 și în zilele-mi făr' de sfârșit s-a așezat
 un prund de-nțelepciune.”

Lucian Blaga, *Zalmoxis* (1921)

C. „Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea
 mărire.
 Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire,
 Scuturi ard, carăle treier și vuiesc asurzitor;
 Iar Saturn, cu fruntea ninsă stând pe steaua-i
 alburie
 Și-aruncând ochii lui turburi peste-a
 vremii-mpărăție,
 Aiurind întreabă lumea: Și aceia-s muritori? [...]

Nu. Din fundul Mării Negre, din înalte-adânce hale,
 Dintre stânce arcuite în gigantice portale
 Oastea zeilor Daciei în lungi șiruri au ieșit
 Și Zamolx, cu uraganul cel bătrân, prin drum de
 nouri,
 Mișcă caii lui de fulger și-a lui car. Călări pe bouri,
 A lui oaste luminoasă îl urma din răsărit.

Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare,
 Pletele-n furtună-nflăte albe ard ca o ninsoare,

Sarmizegetusa, „calendarul” și „ceasul” solar

Colțuroasa lui coroană e ca fulger împietrit,
 Împletit cu stele-albastre. Răsturnat în car cu rune,
 Cu-a lui mân-arată drumul la oștirile-i bătrâne
 Și de dor de bătălie crunt e ochiul strălucit.

Astfel arcul nalt din ceruri el îl urcă cu grandoare.
 Munții lungi își clatin codrii cei antici, și-n
 răsunare
 Prăvălesc de stânci căciule, salutând întunecat;

Iar hlamida lui cea albă zvârle falduri de zăpadă,
 Când el brațul își ridică strigând stâncelor să cadă,
 Mișcând codrii de răsună în imperiul lor urcat.

Și-n zenit opri oștirea-i peste armia romană.
 Decebal! el strigă-n nouri îi detun, îi iau în goană
 Și Danubiul o să beie a lor sacre legiuni.
 Decebal s-arată palid în fereasta naltă-ngustă
 Și coroana și-o ridică cătr-imaginea augustă
 Și se uită cu durere la divinii săi străbuni. [...]

Din apus vin zeii Romei. Pe o stea de vulturi trasă,
 Zeus de nori-adunătorul urcă bolta maiestoasă,
 Mart încoardă arcul falnic spre Zamolxe ațintit;
 Ca să scape neamul nobil răsărit din a lui coaste,
 Însuși el a urbei semne le ridică înspre oaste,
 Și de-antica lui turbare tremur norii de granit. [...]

Zeii daci ajung la marea, ce deschide-a ei portale,
 Se reped pe trepte nalte și cobor în sure hale.
 Cu lumina, ei îngroapă a lor trai întunecos;
 Dară ea, înfiorată de adâncă ei durere,
 În imagini de talazuri cânt-a Daciei cădere
 Și cu-albastrele ei brațe țarmii-i mângâie duios.”

Mihai Eminescu, *Memento mori* (1862)

U1. Fundamente ale culturii române

1. Comparați imaginarul de tip religios, specific vechii Dacii, așa cum este descris în cele trei texte.
2. Identificați o zeitate care apare în fragmentele citate și realizați o cercetare despre aceasta.
3. Citiți integral unul dintre cele trei texte literare, pentru a-l valorifica în studiul de caz.

II. Norme de redactare academică

Redactarea academică (engl. *academic writing*) este un proces care stă la baza elaborării oricărei lucrări științifice (eseu, referat, proiect, studiu de caz, lucrare de licență, disertație, teză de doctorat). Redactarea implică atât respectarea normelor de exprimare corectă, cât și utilizarea unui limbaj de specialitate, adecvat domeniului de cercetare. Una dintre condițiile redactării eficiente ar fi „să trăiești teza ca pe o provocare. Cel ce provoacă sunteți voi: v-ați pus la început o întrebare la care nu știți să răspundeți. Se pune problema să găsiți soluția printr-un număr dat de mutări. Câteodată, teza poate fi trăită și ca o partidă în doi: autorul nu vrea să vă încredințeze taina sa, trebuie să-l luați prin învăluire, să-l interogați cu delicatețe, să-l faceți să vă spună ceea ce nu voia, dar ar fi trebuit să o facă. Uneori, teza este ca un joc: aveți toate piesele, trebuie doar să le puneți la locul lor. Important este să faceți lucrurile cu plăcere. Iar dacă ați ales un subiect care vă interesează și ați decis să-i dedicați cu adevărat perioada pe care v-ați stabilit-o, vă veți da seama că teza poate fi trăită ca un joc, ca un pariu, ca o vânatoare de comori.” (Umberto Eco, *Cum se face o teză de licență*, 2006). Pentru a înțelege mult mai bine acest demers științific, puteți consulta următoarele titluri care constituie repere bibliografice fundamentale:

- Baci, Ciprian, Bocoș, Mușata-Dacia, *Evaluarea și utilizarea surselor și resurselor de documentare*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022;
- Comisia Europeană, *Mic ghid de redactare clară*;
- Eco, Umberto, *Cum se face o teză de licență*, Editura Polirom, Iași, 2006;
- Rad, Ilie, *Cum se scrie un text științific*, Editura Polirom, Iași, 2023;
- Vasilescu, Andra, *Cum se scrie un text*, Editura Polirom, Iași, 2005;
- Yin, Robert K., *Studiul de caz. Designul, colectarea și analiza datelor*, Editura Polirom, Iași, 2005.

În privința citării și a întocmirii **bibliografiei**, există o serie de norme ce trebuie respectate. Sursele bibliografice la care se face trimitere în text trebuie să se regăsească în aparatul **notelor de subsol**:

- **prima mențiune a sursei** (citarea completă):
 - ♦ *autor unic*: Prenume, Nume, *Titlul cărții*, Editură, loc, an, p.;
 - ♦ *mai mulți autori*: Prenume₁, Nume₁, Prenume₂, Nume₂, *Titlul cărții*, Editură, loc, an, p.;
 - ♦ *volum colectiv*: Prenume, Nume (ed. sau coord.), *Titlul cărții*, Editură, loc, an, p.;
 - ♦ *carte tradusă*: Prenume, Nume, *Titlul cărții*, traducere de ... , Editură, loc, an, p.;
 - ♦ *capitole sau studii în volume colective*: Prenume, Nume, „Titlul capitolului sau articolului”, în *Titlul cărții*, Prenume, Nume (ed. sau coord.), Editură, loc, an, p.;
 - ♦ *articole în publicații periodice* (reviste, jurnale, gazete etc.): Prenume, Nume, „Titlul articolului”, *Denumirea revistei*, volum, nr., an, p.;
 - ♦ *publicație online*: Prenume, Nume, „Titlul articolului”, *Denumirea revistei*, volum, nr., an, <http://adresadeinternet, p.;>
- **mențiunile ulterioare** (citarea cu ajutorul prescurtărilor latinești):
 - ♦ *idem*, cu sensul de „același”, se folosește pentru a nu repeta numele autorului;
 - ♦ *ibidem*, cu sensul de „în același loc”, se folosește pentru a indica fie același loc, inclusiv aceeași pagină, fie același loc, dar la o pagină diferită;
 - ♦ *op. cit.*, pentru lucrarea deja citată (cu referire la prima mențiune a sursei în cauză);
 - ♦ *loc. cit.*, pentru lucrarea deja citată, dar la aceeași pagină (același loc) cu cel menționat în citarea anterioară (care nu este nota de deasupra, ci o notă anterioară);
- **bibliografia** va cuprinde toate titlurile menționate, redactate în ordine alfabetică, păstrând formatul din notele de subsol, cu excepția numelui autorului, care va fi trecut după modelul *Nume, Prenume*. **Resursele**

digitale constituie o secțiune separată în cadrul bibliografiei, fiind anexate la final. Redăm, în cele ce urmează, un model orientativ de întocmire a bibliografiei pentru studiul de caz *Latinitate și dacism*. Pentru prezentul studiu de caz, selectarea surselor este orientativă, **bibliografia** putând fi completată și cu alte titluri (recomandări ale profesorului sau indexate în bazele de date ale bibliotecilor consultate etc.).

Bibliografie:

I. Surse primare (texte):

- Blaga, Lucian, *Revolta fondului nostru nelatin* (1921), *Zalmoxe (mister păgân)*, 1979;
- Cantemir, Dimitrie, *Hronicul vechimei româno-moldo-vlahilor, 1719–1722*;
- Eminescu, Mihai, *Memento mori (panorama deșertăciunilor)*, 1872;
- Hasdeu, Bogdan, Petriceicu, *Perit-au dacii?*, 1871;
- Sadoveanu, Mihail, *Creanga de aur*, 1933.

II. Receptare critică (selectiv):

- Armbruster, Adolf, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Editura Enciclopedică, București, 1972;
- Brătianu, Gheorghe, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;
- Djuvara, Neagu, Oltean, Radu, *Cum s-a născut poporul român*, Editura Humanitas, București, 2022;
- Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis-han*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980;
- MacKendrick, Paul, *Pietrele dacilor vorbesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978;
- Oltean, Radu, *Dacia. Războaiele cu romanii. Sarmizegetusa*, Editura Humanitas, București, 2019;
- Oltean, Radu, *Geții lui Burebista și lumea lor*, Editura Humanitas, București, 2022;
- Petre, Zoe, *Practica nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți*, Editura Polirom, Iași, 2004;
- Strobel, Karl, *Împăratul Traian. O epocă a istoriei universale*, Editura Mega, București, 2022.

III. Resurse digitale:

- Biblioteca Națională a României: www.digitool.bibnat.ro;
- Biblioteca Digitală a Bucureștilor: www.digitool.bibmet.ro;
- Biblioteca Central Universitară Carol I București: www.restitutio.bcub.ro;
- Biblioteca Digitală a Publicațiilor Culturale: www.biblioteca-digitala.ro;
- Muzeul Literaturii Române București: www.mnlr.ro;
- Muzeul Național de Istorie a României: www.mnir.ro (expoziția temporară *Dacia, ultima frontieră a romanității*).

Podul peste Dunăre ridicat de Apolodor din Damasc la Drobeta, dărâmat la ordinul unui succesor al împăratului Traian, pe fondul năvălirilor barbare, reconstituire aparținând inginerului E. Duperrex (1907)

Evaluare continuă

- Citește cu atenție următoarele texte-suport, pentru a rezolva sarcinile de lucru propuse.

Textul A

De ce au început romanii să-i atace pe daci? Trebuie spus de la început că dacii erau agresivi. Văzând bogățiile împărăției romane, făceau mereu incursiuni pustiitoare peste Dunăre, în regiuni stăpânite acum de romani, și care de veacuri se aflau sub influența civilizatoare a Greciei. De altfel, și romanii au fost influențați de cultura elenică; de aceea se vorbește adesea despre „civilizația greco-romană”. Romanii au fost întâi de toate ostași, iar marea cultură le-a venit de la greci. Grecii aveau și la noi, în Dobrogea, „contoare” de comerț, adică porturi cu o mică colonie în jur. Ați auzit de Tomis, vechiul nume al orașului Constanța, și de Histria, mai la nord. Erau și alte colonii de-a lungul coastei Mării Negre, la sud, în Bulgaria de azi, și spre nord, până în Crimeea. Influența grecească ajunsese deci în oarecare măsură și la geto-daci. Și iată acum că se ivește dușmănia și războiul între daci și romani. Aceasta se petrece o primă dată înainte de Hristos, în vremea lui Burebista. Ostilitățile vor reîncepe la sfârșitul secolului I d.H., iar legiunile romane sunt chiar învinse la un moment, sub un împărat slab, Domițian. Dar soarta se schimbă când ajunge împărat Traian, unul dintre cei mai glorioși împărați ai Romei. În Dacia se afla iarăși un rege care reușise să-i unească pe daci, pe un teritoriu însă mai mic, care nu depășea Tisa la apus, nici Siretul la răsărit. Se numea Decebal – nume pe care și-l luase, și avea probabil o semnificație în limba dacă. (Decebal pronunțăm noi acum, dar în vremea aceea „c” se pronunța „k”; Dekebalos era scris pe grecește sau latinește.) Decebal nu a vrut să accepte influența romană – de fapt ar fi fost un „protectorat” – și a continuat uneltirile împotriva Romei.

Dacia, colonie romană

Traian hotărăște să pornească război pentru a aduce Dacia sub ascultare romană. [...] Tot Imperiul Roman era ca un colac în jurul Mediteranei, dar parcă Dacia ar fi mai departe de centru, spre nord, în afara „colacului”. Dacia și Britania apar ca niște „ieșinduri”, „hernii” ale cordonului imperiului din jurul Mediteranei. De aceea vor fi și primele părăsite când presiunea barbară va crește.

Traian a dus un prim război, în 101–102 d.H., l-a învins pe Decebal și i-a impus un tratat prin care acest rege al dacilor se angaja să-și distrugă cetățile, să nu facă alianță cu dușmanii Romei, să accepte arhitecți și ingineri romani și o oarecare supraveghere etc. De fapt, să devină un client al Romei. Dar Decebal n-a respectat tratatul, a reclădit cetăți, a căutat alianțe, până departe, cu dușmanii Romei; atunci Traian a hotărât o a doua campanie de cucerire a Daciei și înlăturarea lui Decebal.

Războiul are loc în 105–106 d.H., Traian a pus pe un arhitect grec din Siria, Apolodor din Damasc, să clădească un pod care a fost privit ca o adevărată minune pentru acea vreme. Pătrunde în Dacia cu legiunile lui, iar alt corp de armată trece Dunărea din Scythia Minor (Dobrogea). Au loc lupte crâncene și, în cele din urmă, romanii cuceresc capitala Sarmizegetusa, iar Decebal se sinucide, pentru a nu cădea în mâinile învingătorului și a nu fi adus ca rob în cortegiul triumfal al lui Traian la Roma. Pentru a reconstitui acest război între romani și daci, avem la Roma un monument, rămas întreg până în zilele noastre printr-o adevărată minune, Columna Traiană, pe care se încolăcesc, de jos în sus, basoreliefuri povestind toată desfășurarea cuceririi Daciei, ca într-o „bandă desenată” în care putem nu numai urmări fazele războiului, ci și descoperi care erau portul și armele din ambele tabere, chiar și portul femeilor dace, și ce fel de vite se creșteau în țară etc. Columna Traiană e o adevărată comoară pentru istorici și etnologi.

Iată acum această mare țară, destul de populată, devenită colonie romană. Ce înseamnă colonie romană? Înseamnă că regatul lui Decebal va trece de-acum sub administrarea directă a Romei. Provincia „Dacia” nu cuprindea toate teritoriile ce vor fi mai târziu locuite de români; ea se limita la Oltenia de azi și cam două treimi din Transilvania. Scythia Minor era deja integrată în provincia romană Moesia (nord-estul Bulgariei de azi). La răsărit de Olt și de Carpați erau câteva întărituri și posturi înaintate; pentru a rezista atacurilor dacilor nesupuși și ale altor triburi, în provincia propriu-zisă, un întreg aparat administrativ se va instala, alături de legiunile menite să asigure pacea înăuntru și paza granițelor. Se vor construi orașe după tipul „urbelor” romane și o rețea de drumuri care să le lege. În fine, și mai cu seamă, romanii vor proceda la

o intensă colonizare cu elemente din afara provinciei; într-adevăr, după ce au făcut mii de prizonieri, după ce au omorât mii de luptători daci, după ce alte mii vor fi fugit peste munți (dar n-au putut lua cu ei pe toată lumea, au rămas femei, copii, bătrâni), învingătorii au purces la repopularea provinciei cu coloniști romani. Cine să fi fost acești coloniști?

Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri* (2010)

Textul B

Sub muntele Pion, în Moldova

I

Între Piatra Detunată
Ș-al Sahastrului Picior,
Vezi o stâncă ce-au fost fată
De un mare domnitor.
Acolo de rea furtună
E lacașul cel cumplit,
Unde vulturul răsună
Al său cântec amorțit.
Acea doamnă e Dochie,
Zece oi, a ei popor,
Ea domnează-n vizunie¹
Preste turme și păstori.

II

La frumusețe și la minte
Nicio giună²-i samana,
Vrednică de-a ei părinte,
De Deceval, ea era.
Dar când Dacia-au împilat³-o
Fiul Romei cel mărit,
Pre cel care-ar fi scapat-o,
De-a iubi a giuruît.
Traian vede astă zână;
Deși e învingător,
Frumuseței ei se-nchină,
Se subgiugă de amor.

III

Împăratu-n van cată
Pe Dochia a-mblânzi;
Văzând patria ferecată,
Ea se-ndeamnă a fugi.
Prin a codrului potică

Ea ascunde al ei trai,
Acea doamnă tinerică
Turma paște peste plai.
A ei haină aurită
O preface în șăiag⁴,
Tronu-i iarba înverzită,
Schiptru⁵-i este un toiag.

IV

Traian vine-n astă țară,
Și de-a birui deprins
Spre Dochia cea fugară
Acum mâna a întins.
Atunci ea, cu grai fierbinte,
„Zamolxis, o zeu, striga,
Te giur pe al meu părinte,
Astăzi rog nu mă lăsa!”
Când întinde a sa mână
Ca s-o strângă-n braț, Traian,
De-al ei zeu scutita zână
Se preface-n bolovan.

V

El pietroasa ei icoană
Nu-ncetează a iubi;
Pre ea pune-a sa coroană,
Nici se poate despărți.
Acea piatră chiar vioaie
De-aburi copere-a ei sân,
Din a ei plâns naște ploaie,
Tunet din al ei suspin.
O ursită-o priveghează,
Și Dochia deseori
Preste nouri luminează
Ca o stea pentru păstori.

Gheorghe Asachi, *Dochia și Traian*

¹ vizunie (s.f.) – (arh.) vizuină.

² giună (s.f.) – (arh.) jună, tânără.

³ (a) împila (vb.tr.) – (arh.) a asupra, a subjuga, a împovăra peste măsură.

⁴ șăiag (s.n.) – (arh.) postav aspru de lână de culoare închisă, țesut de obicei în casă, din care se fac haine țărănești și rase călugărești; șiac.

⁵ schiptru (s.n.) – (arh.) sceptru.

U1. Fundamente ale culturii române

I. TEST STANDARD

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Se acordă **10 puncte** din oficiu.
- Timpul de lucru efectiv este de **două ore**.

Subiectul I

(50 de puncte)

Scrie pe foaie, în enunțuri, răspunsul la fiecare dintre următoarele cerințe cu privire la textul A.

1. Indică sensul din text al expresiei „făceau (mereu) incursiuni” și al cuvântului „ferecată”. **2 puncte**
2. Menționează două tipuri de cultură, la care se face referire în text. **4 puncte**
3. Precizează două motive pentru care romanii au început să-i atace pe daci. **6 puncte**
4. Explică o consecință a primului război câștigat de Traian împotriva lui Decebal. **6 puncte**
5. Prezintă, în 30–50 de cuvinte, importanța cultural-istorică a Columnei lui Traian. **8 puncte**
6. Comentează, în 30–50 de cuvinte, legătura dintre poziția geografică a Daciei și abandonarea acesteia de către Imperiul Roman. **8 puncte**
7. Asociază fragmentul dat cu un alt text studiat la clasă sau citit de tine ca lectură suplimentară, prezentând, în 80–120 de cuvinte, o similitudine din perspectiva viziunii asupra etnogenezei românești, reflectată de cele două texte. **16 puncte**

Subiectul al II-lea

(10 puncte)

Prezintă, în minimum 50 de cuvinte, două surse ale expresivității poetice în textul B.

Notă! Pentru conținut, vei primi **6 puncte**, iar pentru redactare, vei primi **4 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, răspunsul trebuie să aibă minimum 50 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

Subiectul al III-lea

(30 de puncte)

Redactează un eseu, de minimum 150 de cuvinte, în care să argumentezi dacă este importantă cunoașterea problematicii istorice, raportându-te atât la informațiile din fragmentul extras din textul *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, de Neagu Djuvara, cât și la experiența personală sau culturală.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere următoarele repere:

- formularea unei opinii față de problematica pusă în discuție, enunțarea și dezvoltarea corespunzătoare a două argumente adecvate opiniei și formularea unei concluzii pertinente;
- utilizarea corectă a conectorilor în argumentare, respectarea normelor limbii literare (norme de exprimare, de ortografie și de punctuație), așezarea în pagină, lizibilitatea.

Notă! Ordinea integrării reperelor în cuprinsul eseului este la alegere. Pentru conținutul eseului, vei primi **18 puncte** (câte 6 puncte pentru fiecare cerință/reper). Pentru redactarea eseului, vei primi **12 puncte** (existența părților componente – introducere, cuprins, încheiere – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; abilități de analiză și de argumentare – 3 puncte; utilizarea limbii literare – 2 puncte; ortografia – 2 puncte; punctuația – 2 puncte; așezarea în pagină, lizibilitatea – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseu trebuie să aibă minimum 150 de cuvinte și să dezvolte subiectul propus.

II. TEST DE APROFUNDARE

- Toate subiectele sunt obligatorii.
- Timpul de lucru efectiv este de **trei ore**.
- Niciun eseu/răspuns nu va fi precedat de titlu sau de motto.

Subiectul I

(30 de puncte)

Răspunde, prin enunț(uri), pe foaia de concurs, la fiecare dintre următoarele cerințe.

1. Menționează două elemente de narativitate, identificate în textul B, pe care le vei ilustra prin câte un exemplu semnificativ. **5 puncte**
2. Indică două timpuri verbale caracteristice textelor cu specific istoric, utilizate în textul A, exemplificându-le prin câte trei elemente. **5 puncte**
3. Precizează un rol comun al menționării unor personalități istorice, identificate în textul A și pe care le poți ilustra prin referire la textul B. **5 puncte**
4. Comentează un rol al utilizării grupurilor nominale în textul B, evidențiind importanța acestora în conturarea portretului Dochiei. **5 puncte**
5. Susține-ți opinia despre obiectivitatea autorului în textul A în prezentarea adevărului istoric. **5 puncte**

Notă! Niciun răspuns nu va depăși 100 de cuvinte. Pentru conținut, vei primi **25 de puncte**, iar pentru redactare, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 2 puncte; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, toate răspunsurile vor respecta limita indicată.

Subiectul al II-lea

(35 de puncte)

După ce ai citit textul-suport A, alege o secvență care să conțină un detaliu pe care îl consideri de interes public și transform-o într-o știre de 100–150 de cuvinte, respectând structura unui astfel de text și calitățile unei știri.

Notă! Pentru conținut, vei primi **30 de puncte**, iar pentru redactare, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte – 1 punct).

Subiectul al III-lea

(35 de puncte)

Scrive un eseu, de 400–600 de cuvinte, despre *metamorfoze ale realității istorice prin mit*, pornind de la cele două fragmente citate și valorificând experiența ta culturală. În elaborarea eseului, vei respecta structura textului de tip argumentativ: *ipoteza*, constând în *formularea tezei/a punctului de vedere* cu privire la temă, *argumentația* (cu trei argumente/raționamente logice/exemple concrete etc.) și *concluzia/sinteza*.

Notă! Pentru conținutul eseului, vei primi **30 de puncte**, iar pentru redactare, vei primi **5 puncte** (utilizarea limbii literare – 1 punct; logica înlănțuirii ideilor – 1 punct; ortografia – 1 punct; punctuația – 1 punct; respectarea precizării privind numărul de cuvinte – 1 punct).

Punctajul pentru redactare se acordă numai dacă eseul are minimum 400 de cuvinte. Inserarea de citate critice necomentate sau nerelevante pentru tema dată atrage după sine neacordarea punctajului maxim.